

=ПРИЈЕДЛОГ=

Гендер акциони план Босне и Херцеговине за период 2023.-2027. године

фебруар 2023. године

САДРЖАЈ

<u>СКРАЋЕНИЦЕ</u>	3
<u>УВОД</u>	4
<u>Структура Гендер акционог плана (ГАП) БиХ за период 2023-2027. године</u>	4
<u>СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И ПРИОРИТЕТИ</u>	7
<u>I. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: Израда, спровођење и праћење програма мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима</u>	7
Рок реализације: 2023 - 2027. године	17
I.2. <u>Јавни живот и доношење одлука</u>	17
I.3. <u>Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима</u>	22
I.4. <u>Здравље, превенција и заштита</u>	29
I.5. <u>Социјална заштита</u>	33
I.6. <u>Род и безбједност</u>	36
I.7. <u>Равноправност полова у контексту заштите животне средине и климатских промјена</u>	39
<u>II. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2: Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова</u>	43
Координација провођења и надзор над реализацијом Гендер акционог плана БиХ	43
II.2. <u>Праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова</u> 45	
II.3. <u>Јачање и сарадња институционалних механизма за равноправност полова</u>	48
II.4. <u>Подизање свијести о равноправности полова у свим сегментима друштва</u>	50
II.5. <u>Подршка институционалним и ванинституционалним партнерима у процесу укључивања принципа равноправности полова</u>	52
<u>III. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3: Успостављање и јачање сарадње и партнерства</u>	56
III.1. <u>Сарадња на регионалном и међународном нивоу</u>	56
III.2. <u>Сарадња са организацијама цивилног друштва, социјалним партнерима, академском заједницом</u>	58

СКРАЋЕНИЦЕ

АРП БиХ МЉПИ	Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине Министарства за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине
АП УНСЦР 1325 у БиХ	Акциони план за спровођење УНСЦР 1325 у Босни и Херцеговини
БиХ	Босна и Херцеговина
БД БиХ	Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине
БХАС	Агенција за статистику Босне и Херцеговине
ЦЕСТ	Центар за едукацију судија и тужилаца
ЦИК БиХ	Централна изборна комисија Босне и Херцеговине
СЕДАВ	УН Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена
ДЕИ	Дирекција за европске интеграције Босне и Херцеговине
ЕК	Европска комисија
ЕУ	Европска унија
ФБиХ	Федерација Босне и Херцеговине
ФИГАП	Финансијски механизам за спровођење Гендер акционог плана
ГЦ ФБиХ	Гендер центар Федерације Босне и Херцеговине
ГЦ РС	Гендер центар Републике Српске
ГАП БиХ	Гендер акциони план Босне и Херцеговине
ГИМ	Гендер институционални механизми
ГРЕВИО	Група експерата за дјеловање против насиља над женама и насиља у породици
ИОМ	Међународна организација за миграције
КО	Координациони одбор
КОРП	Комисија за остваривање равноправности полова Представничког дома
	Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине
МЦП БиХ	Министарство цивилних послова Босне и Херцеговине
МФТ БиХ	Министарство финансија и трезора Босне и Херцеговине
МИЦС	Истраживање вишеструких показатеља
МКТ БиХ	Министарство транспорта и комуникација Босне и Херцеговине
МБ БиХ	Министарство безбједности Босне и Херцеговине
МСТЕО БиХ	Министарство спољне трговине и економских односа
МП БиХ	Министарство правде Босне и Херцеговине
МСП БиХ	Министарство спољних послова Босне и Херцеговине
МКС БиХ	Министарство комуникација и саобраћаја Босне и Херцеговине
МЉПИ БиХ	Министарство за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине
МУП	Министарство унутрашњих послова
НВО	Невладина организација
ОС БиХ	Оружане снаге Босне и Херцеговине
ОЕБС	Организација за безбједност и сарадњу у Европи
ОВ/СО/ГВ/СГ/СД	Општинско вијеће/Скупштина општине/градско вијеће/Скупштина града/Скупштина БД БиХ
ПС БиХ	Парламентарна скупштина БиХ
ПД ПС БиХ	Представнички дом Парламентарне скупштине БиХ
РС	Република Српска
СИПА	Државна агенција за истраге и заштиту
SIDA	Шведска агенција за међународни развој
УН	Уједињене нације
УНДП	Развојни програм Уједињених нација
УНФПА	Популацијски фонд Уједињених нација
УНИЦЕФ	Фонд Уједињених нација за дјецу
УНСЦР 1325	УН Резолуција Вијећа Безбједности „Жене, мир, безбједност“

УН ВОМЕН
УСАИД
СЕ
СМ БиХ
ВСТС
ЗорП БиХ

Агенција Уједињених народа за равноправност полова и ојачавање жена
Агенција за међународни развој Владе САД
Савјет Европе
Савјет министара Босне и Херцеговине
Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине
Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини

УВОД

Структура Гендер акционог плана (ГАП) БиХ за период 2023-2027. године

Структура ГАП БиХ за период 2023–2027. се ослања на стратешке циљеве, приоритете и мјере претходног ГАП БиХ за период 2018-2022. године, државне и ентитетске стратегије развоја, Стратегију за равноправност мушкараца и жена Европске уније и друге релевантне стратешке

документе Савјета Европе (у даљем тексту: СЕ), Европске уније (у даљем тексту: ЕУ) и Уједињених нација (у даљем тексту: УН). То је оквирни стратешки документ који даје смјернице за израду оперативних планова и других проведбених докумената институција на свим нивоима организације власти у Босни и Херцеговини (БиХ). Овај стратешки документ садржи све области друштвеног живота, али су утврђене приоритетне и трансверзалне (енг. *cross-cutting*) области, као и области које се односе на јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова, те јачање сарадње и партнерства. На овај начин јасније су дефинисане обавезе институционалних механизма за равноправност полова, те обавезе и одговорности ресорних министарстава и надлежних институција у свакој приоритетној области.

ГАП БиХ, за период 2023-2027. године садржи три стратешка циља у оквиру којих се дефинишу приоритетна подручја дјеловања, односно програми и мјере потребне за постизање тог циља.

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: Израда, спровођење и праћење програма мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима

Приоритетне области:

- I.1. Превенција и сузбијање родно заснованог насиља, укључујући насиље у породици и трговину људима
- I.2. Јавни и политички живот и доношење одлука
- I.3. Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима
- I.4. Образовање, наука, култура и спорт
- I.5. Здравље, превенција и заштита
- I.6. Социјална заштита
- I.7. Род и безбједност
- I.8. Равноправност полова у контексту заштите животне средине и климатских промјена

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2: Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова

Приоритетне области:

- II 1. Координација спровођења и надзор над провођењем ГАП БиХ
- II 2. Праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за родну равноправност
- II 3. Јачање и сарадња институционалних механизма за равноправност полова
- II 4. Подизање свијести о равноправности полова у свим сегментима друштва
- II 5. Подршка институционалним и ванинституционалним партнерима у процесу укључивања принципа равноправности полова
- II 6. Праћење и процјена напретка у постизању равноправности полова

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3: Успостављање и јачање сарадње и партнерства

Приоритетне области:

- III 1. Сарадња на регионалном и међународном нивоу
- III 2. Сарадња са организацијама цивилног друштва, социјалним партнерима, академском заједницом

Свака област у сваком стратешком циљу садржаваће:

- Кратку анализу стања, укључујући и важеће домаће и међународне прописе и документе;
- Програме мјера у складу са Законом о равноправности полова у БиХ (ЗорП БиХ);

- Надлежне носиоце одговорности и рокове. Примарни носиоци одговорности у стратешким циљевима 2 и 3 су институционални механизми за равноправност полова, а у стратешком циљу 1, примарни носиоци одговорности су органи државне управе у складу са законски прописаним надлежностима, и
- Обавезу извјештавања.

Трансверзалне области су подједнако важне за постизање сва три стратешка циља, који представљају саставни дио свих наведених приоритетних области. Трансверзалне области обухватају медије, побољшање положаја вишеструких маргинализованих група жена и мушкараца, улогу мушкараца и помирење приватног и професионалног живота. Планирању и спровођењу активности и акционих мјера у овим областима приступиће се стратешки, систематски и мултисекторски.

СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ И ПРИОРИТЕТИ

I. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: Израда, спровођење и праћење програма мјера за унапређење равноправности полова у институцијама власти, по приоритетним областима

Увод

Законом о равноправности полова у БиХ (ЗоРП БиХ), чланом 24., утврђују се обавезе свих институција власти да предузимају мјере за провођење мјера прописаних овим законом и ГАП-ом БиХ.

Да би испуниле ове обавезе, државне институције морају развијати и проводити активне јавне политике и стратешке мјере које имају за циљ отклањање неједнакости и постизање равноправности полова у свим сферама живота. Укључивање стандарда и принципа равноправности полова у све области друштвеног живота („*gender mainstreaming*“) обавеза је институције за равноправност полова, али и свих надлежних институција које су дужне да ове стандарде уведу и примјењују у свом раду.

Стратешки циљ 1. дефинише обавезе надлежних државних институција у приоритетним областима у складу са ЗоРП-ом и међународним документима за равноправност полова. У њима су наведене мјере које су надлежни органи дужни да предузму током периода провођења ГАП-а БиХ. Рокови, као и носиоци активности биће утврђени годишњим оперативним плановима, који ће бити дефинисани у складу са надлежностима институција прописаним одговарајућим законским оквиром.

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине Министарства за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине (у даљем тексту АРП БиХ МЉПИ), Гендер центар ФБиХ (у даљем тексту ГЦ ФБиХ) и Гендер центар Републике Српске (у даљем тексту ГЦ РС) наставиће пружати стручну подршку у спровођењу активности надлежних институција. Активности АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС биће додатно дефинисане Стратешким циљем 2.

Статешки циљ 1 укључује мјере и активности у осам приоритетних области:

1. Превенција и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици и трговину људима;
2. Јавни живот и доношење одлука;
3. Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима;
4. Образовање, наука, култура и спорт;
5. Здравље;
6. Социјална заштита;
7. Род и безбједност;
8. Равноправност полова у контексту заштите животне средине и климатских промена.

Мјере у наведеним областима дефинисане су према сљедећој структури:

- Увођење и примјена међународних и домаћих стандарда за равноправност полова, као обавеза које директно или индиректно регулишу питања равноправности полова;
- Спровођење анализа са аспекта равноправности полова (родна анализа) закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката;
- Вођење статистичке евиденције, анализа и редовно објављивање података разврстаних по полу;
- Израда и спровођење мјера за унапређење равноправности полова у институцијама у складу са обавезама ЗоРП БиХ;
- Спровођење обука о равноправности полова;
- Спровођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести јавности о равноправности полова;
- Редовно праћење и извјештавање о напретку институција у примјени међународних и домаћих стандарда за равноправност полова.

Принципи за дефинисање мјера и активности институција:

Принцип коришћења међународних стандарда у области равноправности полова

У креирању и реализацији активности установа користи међународне стандарде у области равноправности полова, посебно стандарде проистекле из докумената УН, СЕ и ЕУ. У свакој области ГАП БиХ наведени су основни документи из којих произилазе међународни стандарди.

- ***Принцип усклађивања прописа са ЗоРП-ом БиХ***

У складу са чланом 24. став 3) ЗоРП БиХ, сви закони, подзаконски акти, стратегије и акциони планови морају бити усклађени са одредбама овог закона и међународним стандардима у области равноправности полова. Усвојени међународни документи захтијевају да се у правни систем, а не само у законе који директно уређују питања равноправности полова и дискриминације, унесу одредбе за постизање равноправности полова и забрану дискриминације по основу пола.

Принцип елиминације дискриминације на основу пола

Активности институција биће усмјерене на отклањање узрока који доводе до дискриминације по основу пола, која је узрокована биолошким разликама између мушкараца и жена, али и социолошки и културолошки условљеним разликама између мушкараца и жена.

- ***Принцип равноправности полова***

У складу са потребама, активности ГАП БиХ треба да буду усмјерене на постизање равноправности полова са циљем да мушкарци и жене имају једнак статус, једнаке могућности за остваривање свих права, једнаку корист од постигнутих резултата, те да су подједнако присутни у свим областима јавног и приватног живота. Активности ГАП БиХ ће бити усмјерене на ојачавање жена у оним областима гдје су жене посебно искључена група, кроз увођење посебних мјера које предвиђа ЗоРП БиХ.

- ***Принцип сарадње са институцијама за равноправност полова***

Приликом креирања и реализације активности из ГАП БиХ било би неопходно да институције остваре континуирану сарадњу са институцијама за равноправност полова (АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС) како би заједничким капацитетима остварили ефикасне, ефективне и одрживе резултате.

- ***Принцип анализе утицаја буџета на различите потребе жена и мушкараца (родно одговорно буџетирање)***

Приликом планирања активности и израде анализа стања у појединим областима, неопходно је да сваки буџетски корисник изврши анализу како би се процијенио утицај постојећих буџетских средстава на задовољавање различитих потреба жена и мушкараца. Ова анализа би требала послужити као основа за планирање активности по ГАП БиХ подручјима.

- ***Принцип сарадње са невладиним организацијама (НВО)***

У планирању и реализацији активности, надлежне институције треба да, по потреби, сарађују са НВО у оним областима у којима НВО имају изграђене капацитете за рад на питањима равноправности полова. Невладине организације које раде са крајњим корисницима имају информације о потребама тих група и могу допринијети ефикаснијој реализацији активности ГАП БиХ.

- ***Принцип (постизања) одрживости активности***

Приликом креирања и реализације активности ГАП БиХ од стране институција, сви носиоци одговорности дужни су да предузму одговарајуће мјере дефинисане чланом 24. ЗоРП-а БиХ. Ово укључује:

- доношење програма мјера за постизање равноправности полова у свим областима и на свим нивоима власти,

- доношење нових или измена постојећих закона и других прописа у циљу њиховог усклађивања са одредбама овог закона и међународним стандардима за равноправност полова,
- спровођење активности и мјера ГАП БиХ кроз редовне програме рада уз обезбјеђивање буџетских средстава,
- обезбјеђивање прикупљања, вођења, анализе и приказивања статистичких података разврстаних по полу.

Сви носиоци активности дужни су да приликом припреме приједлога активности за спровођење ГАП-а БиХ анализирају родну ситуацију у конкретној области, те да предложе мјере за отклањање уочене неравноправности полова у тој области.

- ***Принцип укључивања трансверзалних области***

Приликом планирања, реализације и извјештавања о активностима у институцијама потребно је укључити области које су трансверзалне, односно које се прожимају као саставни дио сваке приоритетне области.

Трансверзалне области су:

- *Медији*

Стереотипи и предрасуде су главни узрок неравноправности полова и дискриминације по основу пола, а све активности треба да буду усмерене на промјену свијести о равноправности полова у широј и стручној јавности. С обзиром на то да медији имају велики утицај на друштвене промјене, медијска промоција равноправности полова, као принципа људских права, може убрзати структурне промјене у правцу равноправности полова.

- *Унапређење положаја вишеструко маргинализованих група жена и мушкараца*

Отежавајућа околност за остваривање права је дискриминација и искључење по више различитих основа, као што су пол и старост, пол и припадност националној мањини, пол и имовинско стање, пол и инвалидитет, сексуална оријентација, родни идентитет, полне карактеристике и било која друга околност због које се спречава или угрожава признавање, уживање или остваривање права на равноправној основи за било које лице. Приликом планирања активности потребно је обратити посебну пажњу на специфичне потребе вишеструко искључених група, односно лица која су изложена вишеструкој дискриминацији, укључујући родне аспекте и проблеме.

- *Улога мушкараца*

Неравноправност полова и дискриминација на основу пола су питања која утичу на остваривање права и жена и мушкараца. За ефикасан рад на отклањању неравноправности полова и дискриминације по основу пола, неопходно је подстицати веће учешће мушкараца као природних партнера. Укључивање мушкараца и дјечака у све сегменте равноправности полова доводи до смањења насиља у коме су насилници мушкарци, доводи до побољшања партнерских и породичних веза, јача иницијативе женског покрета, утиче на побољшање здравља и жена и мушкараца, дјечака и девојчица, и води ка убрзању и дјелотворности свих других интервенција у области равноправности полова.

- *Усклађивање приватног и професионалног живота*

Родни стереотипи и подјела на родне улоге утичу на друштвене моделе који жене често сматрају одговорним за породични и приватни живот (за неплаћени рад), а мушкарце за јавну сферу и пословни живот (за плаћени рад). То доводи до неравноправне подјеле обавеза у домаћинству и породици, што је један од главних разлога за неједнакост жена на тржишту рада, ограничавајући њихово политичко и друштвено учешће. Зато је неопходно подстицати мјере за усклађивање приватног и професионалног живота, као што је, између осталог,

развој пословне праксе која поштује породични живот и подједнако је доступна женама и мушкарцима.

- **Принцип координације, сарадње и поштовање уставом утврђене подјеле надлежности**
АРП БиХ МЛЈПИ, ГЦ РС и ГЦ ФБиХ ће у поступку израде и провођења ГАП БиХ поштовати принцип координације, сарадње и поштовања уставима утврђене подјеле надлежности. Истовремено, АРП БиХ МЛЈПИ координше процесом израде и провођења овог плана на начин да у том процесу остварује сарадњу са ГЦ РС и ГЦ ФБиХ, које проводе координацију и сарадњу са институционалним и ванинституционалним партнерима у нивоу ентитета и локалних заједница у областима које су у надлежности ентитета и локалних самоуправа. У овом процесу узимају се у обзир важећи закони, политике, стратегије и приоритети ентитета како у планирању циљева, мјера и активности, тако и приликом извјештавања. ГЦ РС и ГЦ ФБиХ имају обавезу поштовања надлежности утврђених на нивоу Босне и Херцеговине. Планови и извјештаји о напретку ГАП-а БиХ биће достављени на одобрење надлежним органима Босне и Херцеговине, Републике Српске (у даљем тексту: РС) и Федерације Босне и Херцеговине (у даљем тексту: ФБиХ). Овај принцип подразумијева и обавезу размјене информација, међусобног извјештавања о напретку и препрекама, те промоцију и размјену искустава и добрих пракси у Босни и Херцеговини, регији и на међународном нивоу.

Приоритетне области у оквиру стратешког циља 1:

Превенција и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици и трговину људима

Увод

Босна и Херцеговина, чији је циљ прикључивање европским интеграцијама, треба да усклади своје прописе са међународним документима који регулишу питање насиља и трговине људима (*trafficking*). Ови документи су бројни, а најважније је истакнути следеће: Конвенција УН-а о укидању свих облика дискриминације жена (*CEDAW* Конвенција); УН Декларација о укидању насиља над женама (А/РЕС/48/104, 20 децембар 1993. године); Резолуција Савјета безбједности УН-а 1325 – Жене, мир и безбједност” (УНСЦР 1325); Пекиншка декларација и платформа за акцију, усвојена на Четвртој свјетској конференцији жена у Пекингу 1995. године, Конвенција СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и Препорука СЕ Рец (2002)5. Савјет ЕУ је 08. децембра 2008. године усвојио Смјернице ЕУ о сузбијању насиља и свих облика дискриминације над женама и дјевојчицама¹.

Према члану II Устава, Држава Босна и Херцеговина гарантује највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода, те обезбјеђује заштиту од злостављања, нечовјечног и понижавајућег поступања или кажњавања (став 3(б)); право на правично суђење у грађанским и кривичним поступцима (став 3 (е)); право на приватни и породични живот и смјештај (став 3 (ф)). Осим тога, Босна и Херцеговина је обавезна да својим грађанима обезбиједи највиши ниво

¹En, „EU Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them”

међународно признатих људских права и основних слобода уградњом 15 најважнијих инструмената за заштиту људских права у свој уставни систем. Ове обавезе у примјени међународно признатих стандарда у области људских права назначене су у Дејтонском мировном споразуму. Уставом Босне и Херцеговине је прописано да су „општа начела међународног права саставни дио правног поретка Босне и Херцеговине и ентитета“.

У складу са Уставом Босне и Херцеговине, држава мора да обезбиједи права и слободе. Забрањена је дискриминација и на основу пола. Насиље над женама, као израз неравнотеже моћи и неправедности полова, присутно је у свим друштвима без обзира на политички и економски систем, богатство, расу или културу. Имајући у виду да се жене суочавају са дискриминацијом и насиљем од стране државе, заједнице и чланова породице потребно је подузимати системске мјере како би се насиље спријечило.

Према ЗоРП БиХ насиље по основу пола је „**свака радња која узрокује или може узроковати физичку, психичку, сексуалну или економску штету или патњу, као и пријетњу таквим радњама које онемогућавају лице или групу лица да уживају своја људска права и слободе у јавној и приватној сфери живота**“. Насиље у породици као кривично дјело дефинисано је у ентитетским законима и у Кривичном закону Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Заштита од насиља у породици дефинисана је посебним законима о заштити од насиља у породици на нивоу ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине.

У Босни и Херцеговини велики број жена суочава се са проблемом породичног насиља. Наше друштво је изграђено на дубоким патријархалним темељима, тако да жене жртве насиља не уживају подршку друштва и суочене су са традиционалним предрасудама и неријетко настављају живот са насилном особом, првенствено због економске зависности и страха за дјецу.

Трговина људима, посебно трговина женама у сврху проституције, и даље представља изазов у Босни и Херцеговини. Отварање државних граница, прелазак на тржишну економију, пораст незапослености и сиромаштва, као и смањење контроле кретања у неким дијеловима Европе створили су повољне услове за развој илегалне трговине, посебно трговине људима ради сексуалне експлоатације.

У времену спровођења ГАП БиХ за период 2018–2022. године постигнут је напредак у домену успостављања законодавног, стратешког и институционално - оперативног оквира за заштиту и превенцију спречавања и сузбијања насиља на основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговину људима.

Процјена стања

Насиље на основу пола и даље представља изазов у Босни и Херцеговини. На основу података Агенције за статистику Босне и Херцеговине (у даљем тексту: БХАС), у 2020. години пријављено је 5 011 позива на СОС линије у вези са насиљем у породици. Према истраживању Организација за безбједност и сарадњу у Европи (у даљем тексту: ОЕБС) Мисије у БиХ из 2019. године, готово једна од три жене у БиХ навела је да је доживјела најмање један облик сексуалног узнемиравања од навршене 15. године. Питање насиља над женама, посебно сексуалног насиља и сексуалног узнемиравања, поново је актуелизовано почетком 2021. године када је основан покрет солидарности са жртвама силовања и сексуалног насиља путем Фејсбук странице под називом „Нисам тражила 2“ иако постоји континуитет дјеловања по овом питању и прије постојања овог покрета.

У протеклом периоду, Министарство правде БиХ (у даљем тексту: МП БиХ) је радило на измјенама Кривичног закона у вези са кривичним дјелима злочина против човјечности, превасходно у погледу дефиниције силовања, у смислу да сексуално насиље само по себи указује да нема пристанка жртве, па се лакше доказује почињење кривичног дјела, што има превентивну функцију. Усвојен је и Закон о

² „Сексуално узнемиравање жена у Босни и Херцеговини: Анализа на основу података ОЕБС-овог истраживања о насиљу над женама“, Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини, мај 2022. године, стр. 8.

пружању бесплатне правне помоћи који омогућује подршку жртви насиља у породици или насиља на основу пола.

У свом извјештају о БиХ, Група експерата за дјеловање против насиља над женама и насиља у породици (ГРЕВИО) Конвенције СЕ о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) поздравља усвајање политика за обезбјеђивање равноправности полова, укључујући родно одговорно буџетирање у министарствима на државном и ентитетском нивоу и успостављање контакт лица за равноправност полова. Позитивни кораци истакнути у извјештају укључују доношење новог кривичног закона, те пружање стручне подршке жртвама насиља у породици. Међутим, ГРЕВИО такође идентификује изазове који захтијевају "хитно дјеловање" власти. У области кривичног гоњења то укључује праксу благих казни као што је претежна употреба олакшавајућих околности и широка употреба споразума о признању кривице. Извештај такође идентификује хитну потребу за повећањем одрживих извора финансирања за организације за женска права које играју кључну улогу у пружању специјализованих услуга подршке жртвама насиља по основу пола.

Поред тога, анализом ГРЕВИО-а утврђена је потреба за увођењем систематског и обавезног иницијалног образовања и обуке о свим облицима насиља по основу пола над женама за професионалце (субјекте заштите) који се баве жртвама и насилницима. У области заштите и подршке жртвама, налази ГРЕВИО-а указују да тренутно не постоји јасан систем упућивања и помоћи жртвама сексуалног насиља. Стога се наглашава потреба успостављања референтних и/или кризних центара за сексуално насиље. Поред тога, у извјештају су идентификоване области које захтијевају хитну акцију како би се у потпуности испоштовале одредбе Конвенције. Овдје се ради о потреби:

- усклађивања дефиниције насиља у породици и насиља по основу пола над женама са Истанбулском конвенцијом;
- обезбјеђивања да се одредбе Истанбулске конвенције проводе без дискриминације из било којег од разлога наведених у члану 4. став 3, укључујући на основу мјеста пребивалишта или на основу статуса боравка;
- обезбјеђивања прикупљања системских и упоредивих података о свим облицима насиља над женама од релевантних институција и извора. Истраживања и прикупљања података о насиљу по основу пола које утиче на групе жена изложених вишеструкој дискриминацији; интегрисање родне перспективе и потребе за изразу, спровођење, праћење и евалуацију свеобухватних и координисаних политика за спречавање и сузбијање насиља над женама, у партнерству са специјализованим службама подршке које воде НВО и укључивањем њихових представника у ове процесе;
- обезбјеђивања одговарајућих финансијских средства усмјерених за спречавање и сузбијање насиља над женама и насиља у породици, те за институције и субјекте који су овлаштени за њихову примјену;
- обезбјеђивања координације и спровођења јавних политика те рационализације броја постојећих координационих тијела, а истовремено ојачавање главних, обезбиједити им довољне и стабилне људске и финансијске ресурсе те размјену информација између њих;
- обезбјеђивања едукације и обуке судија, тужилаца и полицијских службеника о насиљу над женама у циљу смањена секундарне виктимизације кроз цијели систем;
- редовног промовисања дугорочних кампања подизања свијести о различитим манифестацијама свих облика насиља над женама разбијањем друштвених стереотипа те да им се пруже информације о њиховим правима и службама подршке;
- увођење система прикупљања података о захтјевима за азил заснованих на насиљу по основу пола;
- пружајући женама жртвама насиља у породици могућност самоупућивања да приступе сигурним кућама;
- стална доступност телефонских линија за помоћ жртвама свих облика насиља над женама, укључујући жене мигранткиње.³

³ „Baseline Evaluation Report,” Група експерата за сузбијање насиља над женама и насиља у породици (ГРЕВИО), новембар 2022. године.

Осим тога, CEDAW Комитет за укидање дискриминације жена поздравио је 2019. године доношење Закона о пружању бесплатне правне помоћи, те измјене и допуне Кривичног законика које се односе на утврђивање одређених облика сексуалног насиља.

- У ФБиХ је израђен Нацрт закона о измјенама и допунама Кривичног закона ФБиХ у циљу његовог усклађивања са Истанбулском конвенцијом. Одрживост пословања загарантована је Законом о заштити од насиља у породици и Законом о планирању развоја и управљању развојем, чиме је осигуран континуитет доношења стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици, како на ентитетском нивоу тако и на нивоу БиХ. Након провођења Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици у периоду од 2013. до 2021. године, те проведене евалуације, Влада Федерације БиХ задужила је ГЦ ФБИХ да координира процесом израде и праћења реализације новог стратешког документа за период од 2021. до 2027. године. Истовремено, провођење на свим нивоима организације власти дефинисано је законима и спроводи се кроз кантонална координациона тијела и општинске мултисекторске тимове.

- У ФБиХ тренутно послује пет сигурних кућа које функционишу у саставу невладиних организација/удружења („Фондација локалне демократије“ Сарајево, „Виве жене“ Тузла, „Жене са Уне“ Бихаћ, „Жена БиХ“ Мостар и „Медика“ Зеница), а у којој су смјештене жртве насиља у породици и насиља над женама. Федерално министарство рада и социјалне политике годишње обезбјеђује 250.000,00 КМ, а дјелимично финансирање сигурних кућа обезбјеђује се и са општинског и кантоналног нивоа.

- У оквиру реализације Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици, ГЦ ФБиХ пружа подршку успостављању и развоју општинских мултисекторских тимова и кантоналних координационих тијела у циљу унапређења механизма за спровођење Закона о заштити од насиља у породици у ФБиХ. Надлежне институције су израдиле или су у току израде програма за обуку стручњака како би се обезбиједио адекватан и уједначен одговор и третман у случајевима насиља у породици. Министарство унутрашњих послова федерације БиХ (у даљем тексту МУП ФБиХ) израдило је програме обуке у свим кантоналним МУП-овима у складу са Приручником за провођење обуке полицијских службеника за поступање у случајевима насиља у породици и насиља над женама. ЦЕСТ проводи обуке носилаца правосудних функција о примјени прописа у области насиља у складу са Програмом обуке Влада ФБиХ путем ГЦ ФБиХ. ФМЗ проводи обуку и сертификаује пружаоце психосоцијалног третмана, а програм обуке за социјалне раднике развија и ФМРСП. ФМП је у процесу усклађивања са Истанбулском конвенцијом припремио Нацрт закона о измјенама и допунама Кривичног закона ФБиХ, а измјенама и допунама Закона о заштити од насиља у породици у закон је уведен институт повјерења. Влада ФБиХ преко ГК ФБиХ осигурава функционисање СОС линије 1265 за жртве насиља у породици, у складу са Одлуком о хитним бројевима, телеком оператерима и Уговором између ГК ФБиХ, невладиних организација и Центра за социјални рад. У оквиру реализације Стратегије извршене су евалуације стратешког документа, као и евалуација примјене заштитних мера у оквиру којих су најзначајније препоруке изрицање привременог лишења слободe са мјером казне затвора, психосоцијалног третмана и забране узнемиравања, те се с тим у вези ова комбинација мера у свим документима и обукама истиче као најзначајнија за смањење понављања насиља.

Осим тога, Влада ФБИХ је донијела Одлуку о политици нулте толеранције према дјелима сексуалног узнемиравања и узнемиравања на основу пола у федералним органима управе, федералним управним организацијама, службама и другим тијелима чији је оснивач Влада Федерације Босне и Херцеговине⁴.

У Републици Српској је 2019. године усвојен Закон о измјенама и допунама закона о заштити од насиља у породици⁵, који је ступио на снагу 2020. године. Њиме је подигнута заштита жртве на виши ниво, чиме је Закон додатно усклађен са Истанбулском конвенцијом. Овим посљедњим измјенама све радње насиља у породици квалификују се као кривично дјело, због чега се починилац насиља гони искључиво примјеном одредаба Кривичног законика. Законом су успостављени одређени институти као што су право на лице од повјерења, процјена ризика, доношење локалних протокола, формирање група за координацију и сарадњу на локалном нивоу, обавјештавање жртве о свим правима у првом контакту са институцијама и хитност у руковању. У складу са обавезним стандардом процјене ризика,

⁴ „Службене новине Федерације БиХ“, број: 101/22

⁵ „Службени гласник Републике Српске“, број 84/19

Министарство унутрашњих послова РС (у даљем тексту: МУП РС) израдило је Правилник о поступку и начину спровођења процјене ризика.⁶

Усвојен је Закон о пружању бесплатне правне помоћи, којим жртве насиља у породици, којима се даје предност при одобравању бесплатне правне помоћи, имају право на бесплатну правну помоћ. Законом о социјалном становању РС из 2019. године дефинисано је да се жртвама насиља у породици даје предност приликом додјеливања стамбене јединице на коришћење. Провођење Стратегије за сузбијање насиља у породици у РС (2020 - 2024. године) је у току, а на годишњем нивоу Влада РС доноси Акциони план за реализацију Стратегије у чијој изради учествују све надлежне институције и НВО.

Током 2022. године Општи протокол о поступању у случајевима насиља у породици у РС⁷ уводи даље јачање сарадње институција у заштити, помоћи и подршци жртвама насиља у породици и координира активности на сузбијању и спречавању понављања насиља. Јединице локалне самоуправе, њих 23, донијеле су локалне протоколе о сарадњи и дјеловању, а формиране групе за координацију и сарадњу, које чине представници свих субјеката заштите на локалном нивоу, спроводе ове протоколе. У РС је на снази Стратегија за унапређење сексуалног и репродуктивног здравља у РС (2019-2029. године). Један од главних циљева је унапријеђен клинички менаџмент у случајевима насиља, са посебним освртом на случајеве силовања, укључујући ванредне ситуације. Поред тога, у РС се од 2021. године проводи Протокол о поступању и сарадњи у случајевима сексуалног насиља у РС. Такође је и реализован Акциони план за примјену Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици у Републици Српској за период 2019-2020. године, а усвојен је и Акциони план за период 2022-2025. године.⁸

Брчко Дистрикт БиХ (БД БиХ) је у 2020. години Кривичним законом⁹ прописао кривична дјела која се односе на сузбијање насиља на основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговине људима.

Трговина људима

Босна и Херцеговина је земља поријекла, транзита и одредишта за трговину људима у сврху присилног просјачења, сексуалне експлоатације, радне експлоатације и присилних бракова. Број откривених потенцијалних жртава трговине људима у 2018. години износио је 36. Више од половине откривених потенцијалних жртава су дјеца, а скоро двије трећине откривених потенцијалних жртава су жене. У 2018. години било је 48 осуђених извршилаца и 36 жртава, у поређењу са 17 осуђених извршилаца и 83 жртве у 2017. години.

Савјет Министара БиХ (у даљем тексту: СМ БиХ) је почетком 2020. године усвојио Стратегију супротстављања трговини људима у БиХ за период 2020-2023. године, а након тога и Акциони план институција БиХ за спровођење Стратегије која је усклађена с међународним стандардима и препорукама, првенствено СЕ и Државног секретаријата САД. УН Комитет за укидање дискриминације над женама је 2019. године поздравио усвајање Закона о странцима који предвиђа подршку жртвама трговине људима којима је одобрен привремени боравак и Закона о азилу којим се забрањује дискриминација на основу пола, сексуалне оријентације, родног идентитета и полних обиљежја, као и измјене и допуне Кривичног закона којим се обезбјеђују строжије казне за починиоце трговине људима.

У РС преовладава унутрашња трговина људима, чије су жртве углавном домаћи држављани, које експлоатишу домаћи држављани. Од 2020. године у Републици Српској је на снази Акциони план за борбу против трговине људима 2020-2023. године, чију реализацију надзире тим за праћење

⁶ „Службени гласник Републике Српске”, број 126/20

⁷ Потписници су Министарство правде, Министарство унутрашњих послова, Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство просвјете и културе и Министарство породице, омладине и спорта.

⁸ „Смјернице за примјену Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици у Републици Српској за период 2022-2025. година”, Акциони план, 2021. године

⁹ „Службени гласник Брчко дистрикта БиХ“, број 19/20 – пречишћен текст

реализације Акционог плана. С тим у вези, именован је Координатор за борбу против трговине људима и шест регионалних мониторинг тимова за борбу против трговине људима, које чине представници тужилаштва, полиције, инспекције рада и центара за социјални рад. Измјенама и допунама Кривичног законика РС из 2021. године принуда на просјачење прописана је као вид експлоатације жртава трговине људима.

У ФБиХ измјенама Кривичног закона из 2016. године успостављен је кривично-правни оквир за процесуирање починилаца трговине људима. Такође, 2021. године усвојена је Уредба о формирању Координационог тима за борбу против трговине људима Федерације Босне и Херцеговине¹⁰. Координациони тим за борбу против трговине људима, основан 2021. године, ради на јачању веза и сарадње надлежних органа и невладиних организација које спроводе активности на ефикасној идентификацији ризичних ситуација и потенцијалних жртава трговине људима, процесуирању починилаца у вези са трговином људима, помоћи и заштитом жртава, као и превентивним дјеловањем на могуће узроке који доводе до ове појаве. Координациони тим чине представници свих надлежних институција и невладиних организација које спроводе активности на сузбијању и спречавању трговине људима.¹¹

Жртве насиља почињеног у току рата

У складу с препорукама УН CEDAW Комитета, СМ БиХ усвојио је током 2020. Ревидирану државну стратегију за процесуирање предмета ратних злочина.¹² Првим стратешким циљем Стратегије предвиђено је „процесуирати најсложеније и најприоритетније предмете ратних злочина пред Судом БиХ и Тужилаштвом БиХ, а остале предмете пред правосудним органима ентитета и БД БиХ све до краја 2023.” Жртве сексуалног насиља повезаног са сукобима се и даље суочавају са изазовима по питању приступа репарација, а одлуке о додјели финансијских компензација жртвама у оквиру кривичних поступака највећим дијелом није могуће извршити. Само мали број од око 1000 преживјелих ратног сексуалног насиља добија неки облик репарација.¹³ Жртве наглашавају потребу за даљом психолошком, здравственом и правном подршком док су мушкарци који су жртве силовања током рата без заштите и изложени стигматизацији као посљедици патријархалних норми.¹⁴

РС је усвојила Закон о заштити жртава ратне тортуре, који има за циљ да жртвама ратне тортуре, укључујући жртве сексуалног насиља, омогући приступ мјерама репарације и другој неопходној подршци, као нпр. новчана примања, здравствено осигурање и право на подстицај за запошљавање и samozapoшљавање. Закон искључује дискриминацију по основу националне, расне и вјерске припадности, као и све друге облике дискриминације и обезбјеђује поштовање принципа равноправности полова, правичности, социјалне осјетљивости и солидарности. Само 192 жртве ратне тортуре, од којих су преко 95% биле жене, оствариле су право на мјесечни новчани приход по овом закону. Рок за подношење захтјева за остваривање права из овог закона је до октобра 2023. године. Додатно, жртве ратне тортуре имају право на бесплатну правну помоћ у складу са Законом о остваривању права на бесплатну правну помоћ¹⁵, као и предност у остваривању права на социјално становање у складу са Законом о социјалном становању¹⁶. У ФБиХ су Законом о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице с дјецом¹⁷ жртве ратног силовања и сексуалног злостављања дефинисане као “посебна категорија цивилних жртава рата” и за њих је

¹⁰ „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 13/21, 49/21 и 61/22“

¹¹ Федерално министарство унутрашњих послова (ФМУП), Федерална управа полиције, Тужилаштво ФБиХ, Федерално министарство правде (ФМП), Федерално министарство рада и социјалне политике (ФМРСП), Федерално министарство здравства (ФМЗ), Федерално министарство образовања и науке (ФМОН), Федерална управа за инспекцијске послове, Центар за едукацију судија и тужилаца (ЦЕСТ) ФБиХ, НВО, МФС, ЕММАУС и Друштво црвеног крижа БиХ - Црвени криж ФБиХ)

¹² Више на: http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=10809&langTag=bs-BA

¹³ Студија о могућностима остваривања репарација за преживјеле жртве ратног сексуалног насиља у Босни и Херцеговини „Заједно дижемо глас”, *Trial International*, Вива Жене, *Global Survivors Fund*, март 2022. године, стр. 3.

¹⁴ „Родни профил земље за Босну и Херцеговину“, UN WOMEN, Сарајево, јули 2021. године, стр. 10.

¹⁵ „Службени гласник Републике Српске”, број 67/20

¹⁶ „Службени гласник Републике Српске”, број 54/19

¹⁷ „Службене новине Федерације БиХ”, бр. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 и 40/18

утврђено посебно право на материјалну накнаду “мјесечно лично новчано примање”. Износ накнаде за ову групу корисника једнак је износу накнаде коју је примила цивилна жртва рата I категорије (100% физичке штете). Наведене бенефиције дају се редовно и у једном износу, без дискриминације на подручју цијеле Федерације Босне и Херцеговине. Комисија за давање стручног мишљења ради утврђивања статуса посебне категорије цивилних жртава рата спровела је низ едукативних радионица на којима су актери укључени у процес одлучивања о правима ове групе корисника, на свим нивоима власти у ФБиХ, као и организације које окупљају или пружају одређену врсту подршке, позване су жртве ратног сексуалног насиља. Оба дома Парламента ФБиХ усвојила су 2022. године Нацрт закона о заштити цивилних жртава рата у ФБиХ, којим се уређују права цивилних жртава рата, укључујући и жртве сексуалног насиља током рата, а по први пут и статус цивилне жртве рата утврдиће се за дијете рођено у чину ратног силовања.

Према Студији о могућностима остваривања репарација за жртве сексуалног насиља у Босни и Херцеговини, не постоје гаранције заштите идентитета за жртве сексуалног насиља којима су претходно одређене мјере заштите идентитета у кривичном поступку.¹⁸

Приступ здравственим услугама се разликује у зависности од мјеста становања, при чему је битно истаћи чињеницу да преживјели/е из Брчко Дистрикта БиХ, према важећим законским прописима, немају право на приступ психолошкој подршци. Такође, у ФБиХ и БД БиХ преживјелима није омогућен бесплатан приступ бањској рехабилитацији, што је важна мјера рехабилитације коју као такву препознају жртве и стручњаци медицинске и психијатријске струке.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **спречавање и сузбијање насиља по основу пола у јавној и приватној сфери, као и свих облика трговине људима, кроз успостављање ефикасног система заштите и превенције.**

- I.1.1. Увођење и примјена међународних и домаћих стандарда за равноправност полова као обавеза које директно или индиректно регулишу спречавање и сузбијање насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговине људима.
- I.1.2. Редовно систематско прикупљање, анализа и објављивање података и информација о врстама и обиму насиља по основу пола и предузетим мјерама, укључујући насиље у породици, као и о трговини људима.
- I.1.3. Успостављање ефикасног система заштите и превенције насиља по основу пола, као и превенције и кажњавања трговине људима, нарочито жена и дјецe, укључујући заштиту потенцијалних и стварних жртава, њихову рехабилитацију и судско гоњење починилаца и свака друга околност која има за посљедицу да било којем лицу онемогући или угрожава признавање, уживање или остваривање права на равноправној основи.
- I.1.4. Провођење и подршка истраживањима о размјерама и аспектима проблема насиља по основу пола, укључујући насиље у породици, као и трговине људима.
- I.1.5. Провођење едукативних програма за професионалце, пружаоце услуга, укључујући и посебне обуке за превенцију и сузбијање насиља по основу пола и трговине људима, укључујући идентификовање и помоћ жртвама, те заштиту њихових људских права.
- I.1.6. Подршка програмима психосоцијалног третмана починилаца или оних који прибјегавају насилном понашању у породици и другим срединама, као и програмима за реинтеграцију жртава насиља и трговине људима у друштво, укључујући и реинтеграцију у образовни систем и на тржиште рада.

¹⁸ Студија о могућностима остваривања репарација за преживјеле жртве ратног сексуалног насиља у Босни и Херцеговини „Заједно дижемо глас“, *Триал Интернационал, Вива Жене, Глобал Сурвиворс Фунд*, март 2022. године, стр. 3.

- I.1.7. Провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести јавности у погледу насиља над женама као кршењу људских права, укључујући и конкретне поруке упућене дјечама и мушкарцима о њиховој одговорности у погледу превенције и укидања насиља над женама, насиља у породици и трговини људима.
- I.1.8. Провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести о специфичностима вишеструко маргинализованих група, које су у ризику од насиља по основу пола, укључујући и трговину људима.
- I.1.9. Правне, институционалне, промотивне и едукативне мјере превенције и заштите од сексуалног узнемиравања.

Носиоци одговорности: Органи власти на државном, ентитетском и нивоу Брчко Дистрикта БиХ, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023-2027. године

I.2. Јавни живот и доношење одлука

Увод

Друштво без пуног учешћа жена и мушкараца у доношењу одлука не искориштава у потпуности све потенцијале друштва. Конвенција УН-а о укидању свих облика дискриминације жена усвојена 1979. године, Пекиншка декларација и платформа за акцију из 1995. године, Препорука (2003.) 3 СМ СЕ земљама чланицама о равноправном учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном доношењу одлука из 2003. године, дају смјернице земљама чланицама за укључивање равномјерног броја жена и мушкараца у доношење одлука на свим нивоима власти. Такође, Резолуција Савјета безбиједности УН-а 1325 (2000. године), те Резолуција Европског парламента о учешћу жена у мирном рјешавању сукоба (2000/2025(INI)) позивају државе чланице да предузму одговарајуће мјере како би унаприједили положај жена у друштву и спријечили сваки облик насилног рјешавања проблема, те тиме омогућили учешће у јавном животу свим грађанима/кама.

Једнако учешће и подјела одговорности жена и мушкараца у јавном животу и приликом доношења одлука дефинисано је чланом 20 ЗоРП БиХ. И даље је приоритет да питање равноправности полова у Босни и Херцеговини буде дио сваке политике, на свим нивоима и у свим сферама. У циљу бржег постизања равноправне заступљености полова у креирању политика и одлучивању на свим нивоима организације власти у БиХ, приликом измјена и допуна ЗоРП БиХ усклађује се члан 20. са Препоруком (2003)3 Одбора министара Савјета Европе, којим је прописано да: „Равноправна заступљеност полова постоји у случају када је један од полова заступљен са најмање 40% у државним органима на свим нивоима организације власти и органима локалне самоуправе, укључујући и законодавну, извршну и судску власт, политичке партије..." Поред тога, у складу са Законом о финансирању политичких партија, 10% од укупног износа средства обезбијеђених за финансирање политичких партија, односно коалиција политичких партија и независних кандидата заступљених у Парламентарној скупштини БиХ (у даљем тексту ПС БиХ) и парламентарних група, односно клубова посланика и делегата у ПС БиХ, распоређује се парламентарним групама сразмјерно броју посланичких, односно делегатских мјеста која припадају мање заступљеном полу.

Процјена стања

CEDAW Комитет је у Закључним напоменама о шестом периодичном извјештају БиХ изразио забринутост због слабе заступљености жена у парламентима и владама на државном и локалном нивоу, слабог учешћа жена из угрожених група становништва у политичком и јавном животу и мањка обука о политичком лидерству, преговарачким и предизборним вјештинама. Поред тога, Комитет је препоручио усвајање измјена и допуна Изборног закона БиХ за повећање квоте жена на 50% и Закона

о СМ за увођење минималне квоте од 40% за заступљеност било којег пола у СМ, те да се размотри замјена система отворене листе како би се обезбиједила боља заступљеност жена.

Централна изборна комисија (у даљем тексту: ЦИК БиХ),¹⁹ у складу са Изборним законом БиХ, припрема статистичке евиденције према полу, старости, разврстане по изборним јединицама за сваки дио изборног процеса.²⁰ Статистичке евиденције по полу воде се за: бирачко тијело и излазност бирачког тијела на изборима; овјерене и изабране кандидате; изборну администрацију и акредитоване посматраче.²¹ Према подацима ЦИК-а, на општим изборима одржаним у октобру 2022. године гласало је 1 729 215 бирача од чега је 49,73% жена и 50,27% мушкараца.

Табела I: Преглед учешћа мушкараца и жена и изабраних званичника на општим изборима у Босни и Херцеговини 2022. године.²²

	Жене	Процент	Мушкарци	Процент	Укупно
Кандидати/ткиње на гласачким листићима	3 058	42%	4 200	58%	7 258
Изабрани званичници	142	27,1%	376	72,9%	518

Табела II: Општи избори 2022. године - Преглед изабраних кандидата на различитим нивоима власти према подацима ЦИК-а.

Институција	Број изабраних кандидаткиња	Процент изабраних кандидаткиња	Број изабраних кандидата	Процент изабраних кандидата	Укупно
Председништво БиХ	1	33,33 %	2	66,67 %	3
Представнички дом РС БиХ	7	16,67 %	35	83,33%	42
Представнички дом Парламента ФБиХ	27	27,55%	71	72,45%	98
Председник и Потпредседници РС	0	0 %	3	100%	3
Народна скупштина РС	16	19,28%	67	80,72%	83
Вијеће народа РС	8	28,57%	20	71,43%	28
Кантоналне скупштине	91	31,49%	198	68,51%	289
БиХ – Укупно	142		376		518

Према обједињеним резултатима Локалних избора одржаних 15.11.2020. године, локалних избора у Граду Мостару одржаних 20.12.2020. године и поновљених избора у Граду Добоју и општини Сребреница (21.02.2020.) укупно је изабрано 3 319 званичника (627 жена и 2 692 мушкараца. Од 142 изабрана начелника/градоначелника 137 (96,5%) су мушкарци и 5 (3,5% жене). У општинска вијећа/скупштине општине, градско вијеће/скупштину града, скупштину Брчко Дистрикта БиХ (ОВ/СО/СГ/СД) укупно је изабрано 3 177 вијећника/одборника од чега је 2 555 (80,42%) мушкараца и 622 (19,58%) жена.²³

На локалним изборима одржаним 2020. године, жене су изабране за начелнице у општинама: Оцак, Дрвар, Источни Дрвар, Језеро и Ново Горажде.

¹⁹ Акт број 04-50-4-137-2 /20 од 14.04.2020. године

²⁰ „Службени гласник БиХ“, бр. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16, 41/20, 38/22, 51/22 и 67/22

²¹ Акт број 05-1-02-2-1145-1/22 усвојен на 31. сједници ЦИК БиХ 30.06.2022. године

²² „Службени гласник БиХ“, број 73 од 02.11.2022. године

²³ Извјештај о провођењу Локалних избора 2020. године, ЦИК БиХ, 2021., стр. 72 и 73.

• Табела III: Изабрани кандидати на Локалним изборима 2020. године (15.11.2020. године), Локалним изборима у Граду Мостару и поновљеним изборима у Граду Добоју и општини Сребреница.²⁴

Утрка	Укупно мандата	<30 година	>=30 година	Мушка	Жене	Мушка ка рци >=30 година	Жене >=30 година	Мушка ка рци <30 година	Жене <30 година
Начелник/ градоначелник	142	2	140	137	5	135	5	2	0
ОВ/СО/СГ/СД (Град Мостар, 20. 12. 2020. године)	35	4	31	26	9	22	9	4	0
ОВ/СО/СГ/СД - (15. 11 .2020. године) и поновљени избори у Граду Добоју и општини Сребреница	3 142	419	2723	2 529	613	2 258	465	271	148
ОВ/СО/СГ/СД (Укупно)	3 177	423	2754	2 555	622	2 280	474	275	148
УКУПНО	3 319	425	2894	2 692	627	2 415	479	277	148

У СМ БиХ је, у новом сазиву у 2023. години, по први пут именована Предсједавајућа СМ. Поред тога, именована је још једна министрица и 8 министара, док је у прошлом сазиву функцију обављало 7 министара и 2 министрице. У РС, поред предсједника Владе функцију обављају 12 министара и 4 министрице. Тренутно је у току формирање власти након општих избора у ФБиХ. У Влади Федерације БиХ је број министрица у претходном сазиву био 23,4%, а жена је била замјеница премијера. У владама кантона заступљеност жена се кретало од 0% до највише 36%. У претходном сазиву, повећање броја изабраних жена у скупштине кантона није нужно довела до повећања броја именованих жена будући да је просјечна заступљеност жена у скупштинама 31%, а у владама кантона износи 15%. То је знатно испод једнаке заступљености и минималне заступљености од 40%. Изузетак је представљао Кантон Сарајево гдје је процентуално више именованих жена у Владу (36%) него што је било изабраних жена на Општим изборима 2018. године. У Босанско-подрињском кантону жена је била премијерка Владе.

²⁴ Извјештај о провођењу Локалних избора 2020. године, ЦИК БиХ, 2021., стр. 73.

Полна структура у судској власти у БиХ одражава донекле слично стање „обрнуте пирамиде моћи“, односно указује на извјесну подзаступљеност жена на вишим позицијама и мјестима доношења одлука, док их је већи број запослено у правосуђу на мјестима судија.

Табела III: Преглед заступљености жена у правосудним органима

Институција	Број жена	Процент жена	Број мушкараца	Процент мушкараца	Укупно
Предсједници судова		41 %		59%	100%
Главни тужиоци		28 %		72%	100%
Именовани тужиоци		53 %		47%	100%
ВСТС	9	60 %	6	40%	15 100%
Врховни суд РС	15	68 %	7	32%	100%
Окружни судови РС (предсједници)	2	33%	4	67%	6 100%
Окружни судови у РС-у (носиоци судских функција)	47	66%	24	44%	71 100%
Основни судови РС (предсједници)		40%		60%	100%
Главни тужиоци у РС-у		28%		72%	100%
Тужиоци у РС		51%		49%	100%
Уставни суд ФБиХ	4		1		100%
Судије Врховног суда ФБиХ		71%		29%	100%
Тужиоци/тужитељке и стручни сарадници у ФБиХ		57%		43%	100%
Судије кантоналних судова		75%		25%	100%
Тужиоци/тужитељке кантонални ниво	99	52%	92	48%	191 100%

Када су у питању судије, осим виших привредних судова, жене упадљиво преовладавају у Врховном, окружним и основним судовима. Високи судски и тужилачки савјет (у даљем тексту: ВСТС) као независан и самосталан орган има задатак да обезбиди независно, непристрасно и професионално правосуђе. ВСТС има 15 чланова од чега је 6 мушкараца и 9 жена. Функцију предсједника ВСТС обавља мушкарац. У Врховном суду РС је 15 жена и 7 мушкараца, док функцију предсједника Врховног суда Републике Српске обавља жена. Предсједник Тужилаштва ФБиХ је лице мушког пола, а међу тужиоцима и стручним сарадницима је 57% лица женског пола. Број кантоналних тужилаца и тужитељки је прилично уједначен (99 тужитељки и 92 тужиоца). У правосудној власти је учешће лица женског пола много изражајније него у осталим областима јавног живота. Врховни суд и Уставни суд Федерације БиХ имају предсједнице, а у саставу судија Врховног суда је 71% лица женског пола. У тренутном сазиву Уставног суда ФБиХ су 4 лица женског пола и једно лице мушког пола. На кантоналним судовима су лица женског пола заступљене много више од својих колега, тако да од укупног броја судија, 75% је жена. Предсједник Тужилаштва ФБиХ је лице мушког пола, а међу тужиоцима и стручним сарадницима је 57% лица женског пола. Број кантоналних тужилаца и тужитељки је прилично уједначен (99 тужитељки и 92 тужиоца).

ГЦ РС је анализирао изборне процесе у општим изборима 2018. и 2022. године и Локалним изборима 2020. године, те заступљеност жена на кандидатским листама, медијима током изборног процеса, укључујући и остварене резултате кандидаткиња. Истраживање је указало на недостатак подршке политичких партија кандидаткињама, недостатак искуства кандидаткиња у јавном дјеловању, те изостанак подршке изборног тијела и изостанак подршке медија кандидаткињама у изборном процесу.

Локални органи власти представљају незаобилазан фактор у анализи учешћа жена у јавном и политичком животу, јер је то ниво власти који је најближи грађанима и грађанкама на којем би се могло очекивати да има више жена које учествују у доношењу битних одлука у локалним заједницама. Према подацима Анализе учешћа жена у изборном процесу из перспективе родне равноправности за Локалне изборе одржане 2020. године у Босни и Херцеговини, у изборним јединицама Републике Српске, уочено је да је било кандидовано 5 818 жена или 41,39%, и 8 237 мушкараца односно 58,61%. Жене су подзаступљене тамо гдје закон није прописао обавезан проценат мање заступљеног пола. Ову констатацију поткрепљује податак о проценту жена носитељки кандидатских листа који износи 19,84%. За највишу функцију извршне власти на локалном нивоу у Републици Српској у 56 општина и 8 градова, за градоначелнике предложено је укупно 31 кандидата, од којих је 27 мушкараца и 4 жене, односно жене су заступљене у проценту 12.90%, док је за начелнике предложено 137 кандидата, односно 129 мушкараца или 94,16% и 8 жена или 5,84%. С друге стране, жене се у много већем броју налазе на позицији секретарки скупштина општина и то њих 27 од укупно 64.

ГЦ ФБиХ је израдио Анализу података о полној структури кандидата/кандидаткиња након Локалних избора 2020. године која је показала раст удјела жена као носитељки листа политичких субјеката за 5,9% у односу на 2016. годину. Истовремено се повећао и удио жена међу независним кандидатима који су се самостално кандидовали и на изборима. Након локалних избора у ФБиХ 2020. године од 78 мјеста на које су изабрани начелници изабране су само двије жене, што представља 2,6%. У општинска или градска вијећа и скупштине изабрано је 21,6% жена, што представља повећање у односу на претходне локалне изборе, али се и број начелника смањило. У склопу спровођења препорука УН CEDAW, ГЦ ФБиХ упутио је комисијама за једнакоправност полова оба дома Парламента ФБиХ иницијативу за увођење амандмана на Устав ФБиХ, а циљ предложених амандмана је, између осталог, увођење одредби о равноправном учешћу мање заступљеног пола у извршној, законодавној и судској власти на свим нивоима у ФБиХ.

Сви наведени подаци показују недовољну заступљеност жена у политичком и јавном животу и одлучивању, што диктира наставак и интензивирање спровођења активних мјера за повећање учешћа жена у овим областима.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **постизање равноправне заступљености полова у креирању политика и доношењу одлука на свим нивоима организовања власти у Босни и Херцеговини.**

- I.2.1. Интеграција међународних и домаћих стандарда за равноправност полова, као обавеза које директно или индиректно регулишу равноправно учешће у јавном животу, укључујући равноправно учешће у државним тијелима на свим нивоима организације власти из члана 20. став 1) ЗоРП БиХ.
- I.2.2. Провођење родних анализа и истраживања о учешћу жена и мушкараца у јавном животу и доношењу одлука, на бази редовног вођења и објављивања статистичке евиденције разврстане по полу о заступљености на изборним кандидатским листама, резултатима избора на свим нивоима власти, те заступљености жена и мушкараца у извршној власти, јавној управи, судству и дипломатији.
- I.2.3. Израда и провођење мјера за унапређење равноправне заступљености полова, укључујући вишеструко маргинализоване групе, у јавном животу и на мјестима доношења одлука.
- I.2.4. Провођење обука с циљем јачања капацитета политичких странака са циљем повећања броја жена у јавном животу на свим нивоима одлучивања.
- I.2.5. Јачање улоге и одговорности медија, провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања за подизање свијести јавности о важности равноправне заступљености жена и мушкараца на свим нивоима политичког и јавног одлучивања и важности борбе против родних стереотипа, сексизма и говора мржње.

I.2.6. Редовно праћење и извјештавање о заступљености жена и мушкараца на позицијама доношења одлука, изборних листа и других процеса селекције кандидата за руководеће позиције у тијелима на свим нивоима организације власти, регионалном и међународном нивоу.

Носиоци одговорности: Органи законодавне, извршне и судске власти на државном и ентитетском нивоу, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима, ЦИК БиХ, Вијеће за штампу, Регулаторна агенција за комуникације.

Рок реализације: 2023-2027. године

I.3. Рад, запошљавање и приступ економским ресурсима

Увод

Економски развој је вишедимензионалан процес и стабилан привредни раст ствара услове за веће запошљавање и ефикаснији систем социјалне заштите, што води смањењу сиромаштва. Према стандардима УН: „Развој је свеукупни развој који обухвата развој политичких, економских, друштвених, културних и других димензија људског живота, као и развој економских и других материјалних ресурса, као и физички, морални и интелектуални развој човјека“.

Област рада, запошљавања и приступа ресурсима је изузетно сложена са аспекта равноправности полова јер обухвата област тржишне економије и економије бриге, формалну и неформалну сферу привреде и вишедимензионалне аспекте приступа различитим економским и друштвеним ресурсима који произилазе из рада као свакодневне друштвене активности. Једнаке могућности на тржишту рада и у привредном животу, економска зависност и способност доношења одлука у оквиру економских структура су од виталног значаја за постизање равноправности полова.

Земље које се припремају за приступање Европској унији морају спровести привредне реформе уз јасну макроекономску политику. Босна и Херцеговина, која има статус земље кандидата за приступање Европској унији, треба наставити са усклађивањем државних и ентитетских прописа са европским документима који уређују области запошљавања и тржишта рада. Као посебно значајни документи за ову област издвајају се: Резолуција Савјета Европе (29. мај 1990. године), која се односи на заштиту достојанства жена и мушкараца на послу, Препорука Европске комисије (у даљем тексту: ЕК) (27. новембар 1991. године), која се односи на заштиту достојанства жена и мушкараца на послу, укључујући борбу против сексуалног узнемиравања, Директива Савјета Европе 86/378/ЕЕЗ (05. јули 2006. године) о провођењу начела једнаких могућности и једнаког третирања мушкараца и жена у питањима запошљавања и обављања занимања, Европску ревидирану социјалну повељу, 2004. године, Европска конвенција о заштити основних људских права и слобода, 12.07.2002. године, те Препорука Парламентарне скупштине Савјета Европе 1700 (2005) о сузбијању дискриминација жена као радне снаге и на радном мјесту (27. април 2005. године). БиХ је такође потписница 81. конвенције Међународне организације рада (у даљем тексту: МОР).

Према важећим законима из области рада, у Босни и Херцеговини забрањена је свака врста дискриминације по основу права на рад и запошљавање. Закон о забрани дискриминације дефинише поступак заштите од дискриминације у правном систему БиХ, док ЗоРП БиХ (чланови 12-16) регулише питање запошљавања, рада и приступа свим облицима ресурса. Закон забрањује дискриминацију на основу пола у раду и радним односима. Забрањено је ускраћивање једнаке плате за рад једнаке вриједности за оба пола, онемогућавање напредовања на послу под једнаким условима, онемогућавање једнаких услова за образовање, неравномјерна прилагођеност радних и помоћних просторија за рад потребама лица оба пола, различит третман због трудноће, порођаја или кориштења права на породилско одсуство, било који неповољан третман родитеља или старатеља у усклађивању обавеза из професионалног и породичног живота или свака друга радња или дјело које представља неки од облика директне или индиректне дискриминације, утврђених чланом 4 ставовима 1) и 2) ЗоРП БиХ.

У БиХ постоји врло јака веза између друштвене улоге жена, њиховог образовања, занимања и положаја на тржишту рада. Важно је нагласити да је мало података о приходима и бенефицијама из родне перспективе, док је опште знање и свијест о утицају неплаћеног рада на друштво, привреду, развој и смањење сиромаштва веома ниско.

Процјена стања

Према подацима БХАС објављених 2022. године, стопа запослености за жене од 20. до 64. године је износила 40%, а за мушкарце истих година 65%, те је тиме родни јаз у запослености износио 25%. Стопа запослености жена износи 29,9% за разлику од мушкараца код којих износи 50,9%. Стопа незапослености је такође виша за жене и износи 18,5% у односу на 14,1% за мушкарце. У 2020. години, мање од половине жена (42%) са дјецом млађом од 6 година је било запослено пуно радно вријеме иако је забиљежен благи пораст удјела запослених жена с малом дјецом.²⁵ У 2020. години, забиљежено је 3 288 незапослених припадника националних мањина (1 799 Ромкиња, те 1 909 Рома).

Мања запосленост жена и стопе активности су директне посљедице претпостављених улога жена као лица које примарно брину о дјечи. Истраживање АРП БиХ МЉПИ о утицају родно засноване подјеле породичних обавеза у домаћинству је је показало да у 93,8% партнерстава све рутинске обавеза у домаћинству обављају жене, док већа равнотежа постоји у случају бриге о дјечи и повремених обавеза у домаћинству.²⁶ CEDAW Комитет је препоручио интензивирање напора БиХ на ратификацији Конвенције Међународне организације радника и радница у домаћинству из 2011.²⁷ Осим тога, CEDAW Комитет препоручује уклањање баријера и омогућавање женама да имају једнак приступ земљишту и другој имовини, како би имале приступ финансијским кредитима, те да се усвоје мјере које ће омогућити учешће жена у индустрији туризма, хране и обновљиве енергије, као и у доношењу одлука у развоју и провођењу стратегија и политика економског развоја.

Поред тога, још увијек се недовољно поштују људска права жена у области запошљавања, рада и приступа свим облицима ресурса. БиХ има најмањи ниво учешћа жена на тржишту рада у Југоисточној Европи. Присутна је родно условљена сегрегација и стереотипи о „женским и мушким пословима“, као и хоризонтална (разлике у платама), те вертикална сегрегација, која представља подјелу позиција између мушкараца и жена. На ово утичу чиниоци као што су транзиција, смањење броја радних мјеста услед приватизације, одумирање одређених индустријских грана и занимања узрокованих технолошким напретком и глобализацијом или посљедицама рата. Поред тога, жене се суочавају са феноменом „стакленог плафона“ и имају потешкоће да приступе вишим положајима одлучивања.

Упркос постојању закона и прописа против дискриминације по основу пола, те чињенице да је радно законодавство у високој мјери усклађено са домаћим и међународним стандардима за равноправност полова, укључујући и законом дозвољене привремене посебне мјере, жене на послу или приликом запошљавања су често суочене са недоследностима и неправилностима које отежавају провођење ових закона, као што је право на породилско одсуство, мања плата за рад једнаке вриједности и немогућност напредовања, због чега су АРП БиХ МЉПИ и ГЦ РС и ГЦ ФБиХ у више наврата проводили испитивање повреда ЗОРП БиХ, упућивали јавне препоруке и дјеловали системски кроз учешће у изради регулативе којом се жели превазићи такво стање. Осим тога, жене морају дуже чекати на свој први посао, а уобичајена је немогућност проналаска посла у старијој доби због промјена на тржишту рада.²⁸ Такође је присутан и проблем узнемиравања по основу пола и сексуалног узнемиравања. На радном мјесту жене од колега и шефова доживљавају бројне облике сексуалног

²⁵ „Жене и мушкарци у Босни и Херцеговини”, Агенција за статистику (БХАС), ТБ 03 Тематски билтен, Сарајево, 2022., стр. 60, 61, 70. и 71.

²⁶ „Родни профил Босн и Херцеговин”, Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, Министарство за људска права и избјеглице (АРП МЉПИ БиХ), 2020. година, стр. 40.

²⁷ Комитет за CEDAW, 2019. година

²⁸ „Извјештај о стању женских људских права у БиХ”, АРП БиХ МЉПИ, октобар 2020., стр. 8.

узнемиравања.²⁹ Према извјештају о дискриминацији по основу пола у области рада у БиХ, већина судских поступака у овој области води се у складу са ентитетским законима о раду, што указује на недовољно разумијевање и спровођење Закона о забрани дискриминације БиХ и ЗоРП БиХ те уопштено на диспаратите са законима о раду. Осим тога, жртве су обесхрабрене да пријаве дискриминацију по основу пола на радном мјесту имајући у виду дуге судске процесе. Извјештај такође наводи да готово непостојећа судска пракса представља додатни изазов у процесуирању случајева дискриминације.³⁰

Постоје појединачне мјере за запошљавање и оснаживање жена широм Босне и Херцеговине, али ефекти активних мјера тек треба да се квантификују, а увођење економских политика могло би допринијети рјешавању ових питања на досљедан начин, нпр. како би се повећао број жена које посједују имовину и земљу.

На нивоу ентитета ФБиХ, документи Стратегије развоја ФБиХ 2021-2027. године, Стратегије пољопривреде и руралног развоја ФБиХ за период 2021-2027. године, као и Нацрту Стратегије запошљавања ФБиХ 2021-2027. године препозната је подзаступљеност жена у активној радној снази и потреба за спровођењем мјера и програма (обуке у области информатичке писмености, предузетништва и сл.) који жене и све остале угрожене групе кроз разне подстицаје мотивишу за активније укључивање у све области рада. Завод за запошљавање ФБиХ редовно проводи активности у циљу смањења броја незапослених лица и пружања прилика за запослење кроз суфинансирање запошљавања и samozapošljavanja. Акциони план спровођења СБА (енглески: *small-business act*) принципа за ФБиХ за период 2020-2021. године предвиђа активности које се односе на предузетништво жена. Као резултат напора у области родно-одговорног буџетирања а у оквиру Акционог плана за развој предузетништва жена у ФБиХ 2018-2020. године, Министарство пољопривреде, водопривреде и шумарства и Министарство развоја, предузетништва и обрта ФБиХ радило је на јачању предузетништва жена у шест општина, а израђен је модел системског рјешења за развој предузетништва жена, примјенљивог за све општине ФБиХ, са посебним освртом на почетну подршку предузетницама погођеним пандемијом COVID-19. Формирани су клубови предузетница у шест општина, те именовани експертни тимови који чине службеници општина и предузетнице, представници НВО с циљем креирања услова за унапређење предузетништва, посебно оног којим управљају жене.

У периоду 2018-2022. године, ГЦ РС је дао мишљења на низ аката (стратегија и закона) из области рада који се тичу узнемиравања на раду, развоја малих и средњих предузећа, друштвеног предузетништва, развоја индустрије, заштите потрошача, привлачења страних инвестиција, те развоја туризма. Усвојен је и нови Закон о заштити од узнемиравања на раду³¹, који, уз одредбе Закона о раду које се специфично односе на спречавање и сузбијање свих облика насиља и узнемиравања по основу пола на раду и у вези са радом, детаљније и прецизније регулише ову област и пружа правну заштиту од узнемиравања. Подршка предузетницама у Републици Српској је дио Стратегије развоја МСП Републике Српске за период 2021-2027. године. Такође, усвојена је и Стратегија развоја предузетништва жена РС за период 2019-2023. године, како би се подршка предузетништву жена обезбиједила кроз различите краткорочне и дугорочне посебне мјере, укључујући обуке, промоцију и подршку. Провођењем Стратегије развоја предузетништва жена РС за период 2019-2023. године остварена је снажна координација предузетништва жена која укључује детаљну анализу стања заједно са активностима у областима које утичу на предузетништво жена. Додијељена су средства женама предузетницама кроз низ пројектних активности. Министарство привреде и предузетништва РС пружа подршку предузетницама кроз приједлог Фонда за предузетнице, а усвојена је Уредба о поступку додјеле средстава за подстицај развоја малих и средњих предузећа која промовише равноправност полова и забрањује дискриминацију по било којој основи.

²⁹ „Сексуално узнемиравање жена у Босни и Херцеговини: Анализа на основу података из ОСЦЕ-овог истраживања о насиљу над женама”, ОСЦЕ Мисија у БиХ, мај 2022. године, стр. 19.

³⁰ „Родно заснована дискриминација у области рада у Босни и Херцеговини”, Хелсиншки парламент грађана Бања Лука (ХПГ БЛ), Свјетлана Рамић Марковић, 2022. година

³¹ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 90/21.

У примјени је Акциони план за унапређење положаја жена на селу у РС-у за период 2022-2024. године у ком су развијени програми, мјере и индикатори праћења, те дефинисани носиоци одговорности у складу са институционалним надлежностима. Унапријеђен је Правилник о условима и начину остваривања новчаних подстицаја за развој пољопривреде и села, као и Правилник о капиталним инвестицијама, чинећи их родно осјетљивијим и дајући женама могућност остваривања права на подстицаје за капитална улагања и могућност подршке удружењима жена у руралним подручјима за развој пословне активности и за откуп пољопривредних производа. Поред тога, сваке године проводе се програми мјера ради постизања равноправности полова у области пољопривреде у сарадњи ГЦ РС и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде РС, финансиране из Буџета РС и подржане из донаторских средстава (*UN WOMEN*, ФАО).

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **елиминисање дискриминације по основу пола у раду, запошљавању и тржишту рада и обезбјеђивање једнаких могућности за жене и мушкарце у приступу економским ресурсима, укључујући смањење сиромаштва кроз нове макроекономске и развојне стратегије.**

- I.3.1. Идентификовање приоритетних закона и спровођење родне анализе, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области рада, запошљавања и приступа ресурсима с циљем увођења међународних и домаћих стандарда за равноправност полова, те утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова.
- I.3.2. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних по полу о учешћу жена и мушкараца на тржишту рада и економском животу, укључујући учешће на мјестима одлучивања, напредовање у каријери, приход, наднице, рад на неодређено/ одређено вријеме, услови пословног уговора, приступ кредитима, итд.
- I.3.3. Израда и провођење програма мјера и активности за отклањање дискриминације по основу пола и сексуалног узнемиравања у области рада, запошљавања и приступа економским ресурсима, укључујући јачање институционалних капацитета за примјену међународних и домаћих стандарда у овој области, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма који ће координисати спровођењем ових мјера.
- I.3.4. Подршка истраживањима и програмима за повећање учешћа жена у радној снази и смањење незапослености, развоја предузетништва жена, као и о заступљености у пољопривредној производњи и неформалном сектору, те економског и друштвеног оснаживања жена.
- I.3.5. Подршка истраживањима и програмима усмјереним на унапређење положаја жена на тржишту рада, те у друштвеном и економском животу, као на примјер: повремени посао, прекиди у каријери, јаз у платама и пензијама и др.
- I.3.6. Подршка истраживањима и програмима који се односе на унапређење положаја жена у области руралног развоја и областима у којима је идентификована мала заступљеност жена.
- I.3.7. Организовање програма обука за жене, с циљем оспособљавања за тражење, избор и добијање адекватног запослења, укључујући преквалификацију и самозапошљавање, покретање и развијање предузетништва.
- I.3.8. Унапређење мјера за усклађивање пословног и приватног живота укључујући заштиту материнства и очинства, унапређење одредби о плаћеном породилском одсуству, плаћеном родитељском одсуству за оба родитеља, као и посебне мјере које олакшавају запосленицима/ама усклађивање професионалних и породичних обавеза.
- I.3.9. Провођење промотивних активности, информационих кампања и кампања за подизање свијести јавности о праву жена и мушкараца на једнак приступ запошљавању, тржишту рада и економским ресурсима у области заштите животне средине и одрживог развоја.

I.3.10. Праћење напретка и извјештавање о заступљености жена и мушкараца у области рада, запошљавања и приступа економским ресурсима, као и у области предузетништва жена.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном и ентитетском нивоу и нивоу Брчко Дистрикта БиХ, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023-2027. године

Образовање, наука, култура и спорт

Увод

Образовање је један од најважнијих предуслова за постизање равноправности полова, посебно у тренутку када постоји потреба за континуираним образовањем и стручним усавршавањем, без обзира на узраст. Посебну пажњу треба посветити образовању жена на селу, као и припадница других рањивих група, како би се постигла равноправност и избјегла традиционално успостављена подјела образовних профила, занимања и позиција на тржишту рада по полу. Поред тога, потребно је појачати присуство жена у науци, култури и спорту како би друштво имало користи од равноправног учешћа свих грађана.

Оквирни закон о предшколском образовању и образовању у БиХ, Оквирни закон о основном и средњем образовању у БиХ и Оквирни закон о високом образовању у БиХ чине правни оквир о образовању у БиХ који се примјењује на државном нивоу. Ови закони такође обавезују институције и образовне установе ФБиХ (укључујући кантоне), РС и Брчко Дистрикта да примјењују и поштују принципе и норме утврђене овим законима и да обезбиједе образовање под једнаким условима за све ученике, као и једнаке могућности.

Почетком 2021. године, СМ БиХ усвојио је нови документ стратешког типа за област стручног образовања и обуке “Побољшање квалитета и релевантности стручног образовања и обуке у Босни и Херцеговини – На основу Закључака из Риге (2021-2030. године)”. Током 2021. године, Босна и Херцеговина је приступила Љубљанској декларацији коју је усвојио Савјет ЕУ. Овај документ позива на антидискриминацију, те се бави питањима насиља по основу пола и сексуалног узнемиравања у институцијама образовања и истраживања. Приступањем БиХ програму ЕУ за истраживање и иновације *Horizon Europe*, научно-истраживачке институције у Босни и Херцеговини имају обавезу да усвоје и проведу План за равноправност полова на нивоу својих институција.

Област спорта у Босни и Херцеговини уређена је Законом о спорту у БиХ, а Законом о измјенама и допунама Закона о спорту БиХ уводи одредбе које забрањују дискриминацију по основу пола и гарантује једнаку доступност и равноправно учешће у спорту без обзира на пол, те равноправну заступљеност мушкараца и жена приликом именовања у састав Савјета за спорт БиХ. Поред тога, забрањена је дискриминација у спорту, а један од основних принципа овог Закона је равноправно учешће мушкараца и жена у спорту.

Процјена стања

Према законској регулативи која се односи на сектор образовања, у Босни и Херцеговини не постоји дискриминација по основу пола. Велики број међународних и домаћих докумената, од којих је најважније истаћи: УН Конвенцију о укидању свих облика дискриминације жена усвојену 1979. године, УН Конвенцију о правима дјетета од 20. новембра 1989. године, Европску повељу о учешћу младих у животу на општинском и регионалном нивоу из 1992. године, Пекиншку декларацију и платформу за акцију из 1995. године, Устав Босне и Херцеговине дио II 3 (L), уставе ентитета, ЗорП БиХ члан 10, те закони из области образовања у БиХ, гарантују право на школовање и образовање без икакве дискриминације по било ком основу, па и по основу пола. У том погледу, потребно је обратити пажњу и на препоруку Савјета Европе СМ/Рес (2007)13 о родно освијештеној политици у образовању

и на Смјернице за сузбијање дискриминације жена и дјевојака у спорту дате у Препоруци Савјета Европе 1701(2005. година).

У својим препорукама, CEDAW Комитет је препоручио да Босна и Херцеговина подстиче даљу диверзификацију образовних избора за дјевојчице и дјечаке и ревидира школске уџбенике и наставне материјале на свим нивоима како би се уклонили родно стереотипни садржаји из наставних материјала. Поред тога, Комитет је препоручио повећање доступности и квалитета образовања за сву дјецу и рјешавање несразмјерно ниске стопе уписа и завршетка на свим нивоима образовања међу дјевојчицама из ромских породица, руралних средина, избјеглицама и тражиоцима азила, дјевојчицама са инвалидитетом и дјевојчицама које су жртве дјечијих бракова, те насиља по основу пола и трговине људима. Такође је препоручено да Босна и Херцеговина подиже свијест, истражује и адекватно кажњава случајеве насиља над дјевојчицама у образовним установама и обезбјеђује да институције одговоре на посебне потребе дјевојчица које су доживјеле насиље у образовним установама, као и да донесе посебне мјере за подстицање равноправног учешћа жена и мушкараца у области образовања, како у наставном особљу, тако и на руководећим позицијама и позицијама одлучивања у области образовања.

Број ученика у основним и средњим школама се из године у годину смањује у Босни и Херцеговини. И поред тога, према подацима БХАС, заступљеност дјечака и дјевојчица, тј. ученика и ученица је изједначен. У предшколском образовању се у школској 2020/21. налазило 13 221 дјевојчица и 14 477 дјечака, у основном образовању 130 519 ученица и 137 530 дјечака, те 55 336 ученица и 55 068 ученика у средњем образовању,³² па се може тврдити да је остварен родни паритет у предшколском, основном, средњошколском образовању. Разлике у полној заступљености су највеће у стручним школама у којима је око 75 % мушкараца. У другим врстама школа, заступљеније су дјевојчице. Доступни подаци показују да проценат заступљености ученица у предшколском, основном и средњем образовању није значајно промијењен у посљедњих неколико година.

Током школске 2020/21. године, било је 55 070 студенткиња у односу на 37 673 студената, а већи је и број жена (7 968 или 60%) које су дипломирале у односу на мушкарце (5 325 или 40%). Поред тога, 2023 (64%) жене су стекле знање магистрица наука и специјалиста у односу на 1 120 мушкараца (36%), док су свега 63 (41%) жене докторирале у односу на 90 (59%) мушкараца. Више од половине жена је дипломирало, магистрало и докторирало у областима здравства и социјалне заштите, образовања и друштвених наука, а то су уједно и подручја образовања у којима су жене бројније. Већи број мушкараца је своје високошколско образовање завршило у областима информационах и комуникационих технологија, инжињерства, производње и грађевинарства, те области услуга.³³ Доступни подаци показују да се повећао број жена магистара и доктора наука, и већи је него број мушкараца. Међутим, међу високим академским и истраживачким позицијама и управљачким позицијама доминирају мушкарци, због чега се може рећи да је присутан феномен „стакленог плафона“ у овој области.

Чак и у срединама гдје је обезбијеђена једнака могућност приступа образовању на свим нивоима, то увијек не одражава и једнаке могућности напредовања у каријери, избору занимања, једнаке дохотке, могућности одлучивања и једнаку економску снагу. Подаци БХАС из 2020. године о учешћу жена у наставном и предавачком кадру показују да су жене више заступљеније на свим нивоима образовања, осим у високошколским установама. Учесће мушкараца као предавача се повећава са растом нивоа образовања:

- жене чине 93,50% од укупног броја запослених у предшколским установама,
- жене чине 73,12% запосленог особља у основним школама,
- жене чине 61,56% од наставног особља у средњим школама,
- жене чине 46,47% од укупног броја наставног кадра на високошколским установама.

³² „Жене и мушкарци у Босни и Херцеговини“, БХАС, ТБ 03 Тематски билтен, Сарајево, 2022., стр. 20.

³³ *Ибид*, стр. 39. - 48.

Највећи проблем су и даље стереотипни ставови у вези са улогом жене у друштву, а у школским уџбеницима уочени су многи родни стереотипи, те је стога потребно дјеловати у образовном систему и кроз медије. Потребно је радити са заједницама и са мушкарцима, а жене треба додатно информисати путем медија, нарочито друштвених мрежа. Међу женама и даље влада већа неписменост, а чест проблем представља и одустајање младих жена од образовања ради брака и породице.

РС је ускладила Закон о предшколском васпитању и образовању³⁴, Закон о основном васпитању и образовању³⁵, Закон о средњем образовању и васпитању³⁶ и Закон о високом образовању³⁷ са ЗоРП БиХ. У РС се проводи Стратегија развоја предшколског, основног и средњег васпитања и образовања Републике Српске за период 2022–2030. године. Такође је усвојен нови Закон о спорту, који садржи стандард равноправне заступљености полова у Савјету за спорт РС. Програм за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016-2020. године као један од приоритета предвиђа унапређење квалитета и доступности услуга из области унапређивања раног раста и развоја дјецe, у мултисекторском приступу, без дискриминације и искључивања по полу и било којем другом основу, укључујући, између осталог, израду и спровођење програма за повећање обухваћености дјецe предшколским васпитањем и образовањем и у градским, али и у руралним срединама за дјецу која немају могућност похађања цјеловитих развојних програма.

- У ФБиХ је мала разлика у броју дјевојчица и дјечака укључених у образовни процес у предшколском, основном и средњем образовању, међутим, ипак је примјетна разлика у избору средњих школа, прије свега због стереотипа који се односи на мушка или женска занимања, али и традиционалне улоге жене у породици. Иако је међу високообразованим грађанима висок постотак магистрица и докторица наука, жене се рјеђе налазе на руководећим положајима у јавном и приватном сектору. Посебан изазов представља образовање националних мањина у ФБиХ (као што су Роми), лица из руралних средина, лица са неком врстом инвалидитета, као и избјеглих и расељених лица. Нови Закон о високом образовању Кантона Сарајево³⁸ усклађен је са ЗоРП БиХ.

У ФБиХ су лица женског пола више ангажована у области културе од лица мушког пола и представљају 60% радника. Остварен је напредак у смислу укључивања критеријума који се односе на мање заступљен пол у програмима федералног Министарства културе и спорта, чиме се обезбјеђују принципи и стандарди равноправности полова.

Број предшколских установа на нивоу Федерације БиХ је у односу на прије пет година повећан за 32, на нивоу Кантона (конкретно Кантон Сарајево) су донесене мјере субвенционисања трошкова уписа у приватне предшколске установе, а све у циљу повећања броја дјецe уписане у предшколско образовање. Ипак, и поред тога, прилично је велик број дјецe која се не уписују у предшколско образовање.

Питање равноправности полова и једнаке доступности спорта се уводи у Стратегију за развој спорта и Савјета за спорт, као државно тијело за развој спорта, које се може само формирати уколико су оба пола у истом заступљена минимално 40%. У Нацрту стратегије развоја спорта у БиХ 2020-2028. године налази се поглавље под називом „Повећати заступљеност женске популације у спорту“, као један од стратешких циљева развоја спорта у БиХ, са дефинисаним носиоцима активности.

Поред свих проведених мјера, јасно је да је неопходно и даље радити на промоцији и укључивању принципа равноправности полова, као и на сузбијању дискриминације и постојећих стереотипа у области образовања, науке, културе и спорта.

Мјере

³⁴ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 79/15, 63/20 и 64/22.

³⁵ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 81/22.

³⁶ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 41/18 и 92/20.

³⁷ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 67/20.

³⁸ Службене новине Кантона Сарајево”, број 36/22.

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **стварање једнаких могућности и приступа образовању за дјевојчице и дјечаке, жене и мушкарце било ког узраста, укључујући припаднике угрожених група, у било којој области (рурално/урбано) и са истим изгледима за будући професионални живот.**

- I.3.11. Идентификовање приоритетних закона и провођење родних анализа, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области образовања, науке, културе и спорта, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима и утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова.
- I.3.12. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних по полу о приступу и учешћу жена и мушкараца на свим нивоима у образовном систему, науци, култури и спорту.
- I.3.13. Редовно праћење и процјена приступа оба пола на постдипломским програмима и стицању научних звања, као и приступ грантовима и стипендијама под истим условима, научно-истраживачким програмима и пројектима, као и у процесима руковођења и координације.
- I.3.14. Израда и провођење програма мјера и активности за остваривање једнаких права и једнаког приступа образовању, науци, култури и спорту узимајући у обзир потребе вишеструко маргинализованих група. Активности укључују јачање професионалних капацитета за примјену домаћих и међународних стандарда у наведеним областима, увођење родно одговорних буџета, спречавање сексуалног узнемиравања те успостављање одговарајућих институционалних механизма за координацију провођења ових мјера.
- I.3.15. Подршка истраживањима о равноправности полова у областима образовања, науке, културе и спорта, као и програмима усмјереним ка елиминацији дискриминаторних и стереотипних ставова у образовним, научним, културним и спортским садржајима.
- I.3.16. Подршка програмима цјеложивотног образовања за приоритетне циљне групе као што су: одрасли без завршене основне или средње школе, одрасли са завршеном средњом школом која не одговара потребама тржишта рада, Роми, лица са инвалидитетом и вишеструко маргинализована лица повратници, старија лица као и лица која желе напредовати у раду и занимању те усавршавати предузетничке способности.
- I.3.17. Подршка програмима једнаких могућности оба пола за јачање капацитета, приступ и употребу нових информационих и комуникационих технологија у влади, јавним и приватним предузећима, медијима као и у сектору образовања.
- I.3.18. Подршка едукативним и истраживачким активностима на универзитетима и истраживачким институтима у области равноправности полова.
- I.3.19. Провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о равноправности полова као начелу људских права, а у циљу мијењања постојећих стереотипних ставова и понашања у вези са улогама жена и мушкараца.
- I.3.20. Праћење напретка и извјештавање о заступљености и приступу жена и мушкараца у областима образовања, науке, културе и спорта.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном, ентитетском и нивоу Брчко Дистрикта БиХ, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023-2027. године

I.4. Здравље, превенција и заштита

Увод

Велики број међународних докумената од којих су најзначајнији: Међународни споразум о економским, социјалним и културним правима из 1966. године, УН Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена из 1979. године, Конвенција о правима дјетета из 1989. године, Препоруке Свјетске здравствене организације „Здравље за све у 21. вијеку“, Декларација о правима пацијената у Европи из 1994. године, Устав Босне и Херцеговине из 1995. године, Резолуција о здравственој политици за све грађане Босне и Херцеговине (Службени гласник БиХ, број: 12/ 2002), ЗоРП БиХ пречишћени текст, прописује мјере и даје смјернице за организовање здравственог система који ће пружити адекватну помоћ и заштиту свим грађанима, у циљу постизања здравијег и квалитетнијег живота. За ову област значајна је и Препорука бр. (2008)1 Комитета СМ Европе земљама чланицама о укључивању родних разлика у здравствену политику (30. јануар, 2008. године), као и Стандардна правила за изједначавање могућности лица са инвалидитетом, у дијелу који се односи на здравствену заштиту, усвојена од стране Генералне скупштине УН 1993. године.

ЗоРП БиХ прописује да свако има право на социјалну и здравствену заштиту, без обзира на пол. Закон забрањује дискриминацију у било ком облику и по било којем основу у коришћењу свих облика права утврђених важећим законима, а надлежни органи треба да донесу законе и друге акте и механизме који се односе на приступ и коришћење социјалне заштите и који, директно или индиректно, не дискриминишу лица по основу пола.

Пандемија изазвана COVID-19 још једном је нагласила важност здравља у квалитету живота сваког лица. У 2020. години АРП БиХ је донио Препоруке за интеграцију перспективе родне равноправности у процес планирања, доношења и спровођења одлука, мјера и планова у борби против пандемије COVID -19. Кризном штабу је препоручено да донесе мјере на родно осјетљив начин и да поједностави процедуре збрињавања у сигурној кући.

Улагање у превенцију и заштиту здравља грађана од кључног је значаја за јачање друштвене и економске стабилности. Здравље обухвата физичко, емоционално, социјално, културно и духовно благостање и на њега, осим биолошких фактора, утичу и друштвене, економске и политичке прилике у одређеном друштву. Стога је императив да свако друштво пружи адекватне информације о могућностима и услугама које су доступне грађанима. Улагање у здравље жена и мушкараца, као и њихову свијест о овим питањима, значи бољи квалитет живота, бољи квалитет породичног живота, бољи квалитет репродуктивног здравља и здраво планирање породице.

Процјена стања

С обзиром на то да је у Босни и Херцеговини забрањена дискриминација по основу пола и у процесу тражења и утврђивања и уживања права у области социјалне и здравствене заштите за сва лица у БиХ, посебна пажња је усмјерена на маргинализоване групе, а од посебног значаја су активности усмјерене на унапређење репродуктивног здравља жена и права трудница и будућих мајки, као и планирање породице. Међутим, одредбе ЗоРП-а БиХ у области здравствене заштите се не примјењују у потпуности и то је највећим дијелом посљедица специфичности случајева и недоследности процеса координације субјеката различитих нивоа власти како би се обезбиједио приступ и коришћење здравствене заштите. Најчешћи проблеми се јављају код маргинализованих група..

У својим коначним препорукама, CEDAW Комитет је препоручио даљу диверзификацију образовних избора за дјевојчице и дјечаке и ревизију уџбеника како би се уклонили родно стереотипни садржаји из наставних материјала на свим нивоима образовања. Едукација о здравственој заштити, посебно о сексуалном и репродуктивном здрављу, још увијек није довољно заступљена у основним школама у Босни и Херцеговини. У појединим основним школама уведен је факултативни предмет Здрави стилови живота са циљем да се утиче на промену свијести, начина размишљања, животних навика и увођења здравих стилова живота код младих. Такође, постоје бројне невладине иницијативе које се баве питањима едукације о сексуалном и репродуктивном здрављу, полно преносивим инфекцијама и превенцији ХИВ-а. Међутим, систематско и непрекидно образовање младих још није заживјело.

Досадашња истраживања у овој области показала су да жене у Босни и Херцеговини дају предност традиционалним методама контрацепције, те да већина не користи ниједан метод контрацепције, те није забиљежена значајнија промјена у односу на претходне периоде.³⁹ Доступност података о сексуалном и репродуктивном здрављу је ограничена и не могу се извући јасни закључци у овој области. У неким срединама корисници и даље плаћају пуну цијену контрацепције, а евиденција о учесталости прекида трудноће не постоји све док право на прекид трудноће не буде доступно свима.

У Босни и Херцеговини се проводе значајне мјере за заштиту здравља мајки, а забиљежена је ниска стопа смртности мајки, иако се у појединим извјештајима наводи да би било потребно проширити праћење на случајеве у којима је скоро дошло до смрти током трудноће и 42 дана након порођаја.⁴⁰ Број умрле дојенчади је поприлично конзистентан у протеклом периоду од 2016. до 2022. године и мањи је од 200 на годишњем нивоу.⁴¹

Пренатална нега и заштита мајки сматра се важним фактором за повећање стопе преживљавања новорођенчади. Према доступним подацима, 13% жена у Босни и Херцеговини не прима пренаталну негу, а чак петина Ромкиња (21%).

У мањим локалним заједницама проблем представља гинеколошка заштита жена због малог броја, што посебно погађа жене у руралним или удаљеним срединама гдје је такође примјетан тренд емиграције. Гинеколошке услуге или услуге у вези са савјетовањем о породилском и репродуктивном здрављу још увијек нису прилагођене лицима са инвалидитетом. Велики број жена на селу нема здравствено осигурање. Проблеми са којима се суочавају интерно расељене жене и повратнице су неуједначеност прописа о коришћењу здравствене заштите на територији БиХ ако се налазе ван територије ентитета којем припадају, те страх од губитка стечених права у мјестима расељења. Статус повратника гарантује им право на обавезно здравствено осигурање дјецe, без обзира на статус њихових родитеља, и остваривање здравствене заштите неосигураних лица старијих од 65 година.

- У ФБиХ, начела, мјере, начин организовања и спровођења здравствене заштите, носиоци друштвене бриге за здравље становништва, права и обавезе лица у коришћењу здравствене заштите, те садржај, начин обављања и надзора над обављање здравствене заштите регулисани су Законом о здравственој заштити ФБиХ.⁴² Стратешки план за реформу здравственог система у ФБиХ, који је усклађен са принципима равноправности полова, даје стратешки приступ и циљеве реформе здравственог система за ФБиХ, али се не примјењује досљедно у свим кантонима.

Без обзира на статус здравственог осигурања, жене у ФБиХ имају право на потпуну здравствену заштиту у вези са планирањем породице, као и у току трудноће, порођаја и материнства након порођаја, право на лијечење и медицинска средства, те право на вјештачку оплодњу. Провођење Закона о лијечењу неплодности биомедицински помогнутом оплодњом предвиђа да биомедицински потпомогнуту оплодњу на терет средстава обавезног здравственог осигурања остварују жене до навршене 42. године живота, а та граница може бити помјерена. Закон о измјенама и допуни овог Закона осигурава да све жене у ФБиХ од почетка 2023. године имају право на лијечење на терет буџета ФБиХ. Међутим, и поред уложених напора, приступ здравственој заштити је и даље неуједначен на нивоу ФБиХ. Доступност здравствене заштите по кантонима зависи од економске моћи кантона и најчешће нису остварени пуни капацитети за пружање адекватних услуга. Програми усмјерени на заштиту менталног здравља се спроводе кроз Пројекат менталног здравља у БиХ и дио су реформе менталног здравља. Сви програми обавезно садрже и аспект равноправности полова, јер је то препознато кроз утврђивање самог Пројекта, и то кроз све три компоненте којима се Пројекат бави.

³⁹ „Извјештај о стању женских људских права”, АРП МЉПШ БиХ, октобар 2020. године

⁴⁰ „Родни профил земље за Босну и Херцеговину”, *UN WOMEN*, Сарајево, јули 2021., стр. 37.

⁴¹ „Жене и мушкарци у БиХ”, БХАС, Сарајево, 2022., стр. 35.

⁴² „Службене новине Федерације БиХ”, број 46/10 и 75/13

Министарство здравља и социјалне заштите РС редовно уводи стандарде из области равноправности полова у нормативно-правне оквире из његове надлежности. У сегменту здравства, израђен је низ аката у области здравствене заштите и превенције, који укључују различите нацрте стратегија, те приједлога закона и осталих законских уредби из области здравства. Женама, које имају здравствено осигурање, је за вријеме трудноће, порођаја и у периоду послје рођења дјетета, обезбијеђена бесплатна здравствена услуга. Измјенама и допунама Закона о здравственој заштити је наведено да примарна здравствена заштита обухвата заштиту здравља жена и дјеце како би примарни ниво заштите био доступан свима, а посебно женама.

Усвојен је Закон о заштити менталног здравља⁴³ као Стратегија развоја менталног здравља у Републици Српској за период 2020-2030. године, којом је дефинисана, између осталих, и потреба да се развијају и евалуирају програми у различитим контекстима (жене и дјеца жртве породичног насиља, психолошка подршка маргинализованим групама), те идентификација фактора који утичу на њихову примјену и спровођење како би се радило на ефективној промоцији здравља, превенцији болести, раној интервенцији и третману, као и идентификацији баријера њиховом учешћу.

Једна од најзначајнијих активности у постизању унапређења здравствене заштите је израда и усвајање Стратегије за унапређење сексуалног и репродуктивног здравља у Републици Српској за период 2019-2029. година. Стратегија се заснива на сљедећим принципима: највиши здравствени стандарди, заштита људских права и недискриминација, оријентација према корисницима услуга, доступност и континуитет услуга које унапређују сексуално и репродуктивно здравље, солидарност и равноправност у коришћењу здравствених услуга, равноправност полова и ојачавање свих жена и дјевојчица, промоција репродуктивног здравља, превенција болести и мултисекторска сарадња, унапређење квалитета здравствене заштите, јачање одговорности и успостављање трајног партнерства између владиних и невладиних организација. Заштита сексуалног и репродуктивног здравља заснива се на заједничким вриједностима и принципима, укључујући универзалност, солидарност, доступност, једнакост и ефикасност, те висок квалитет и сигурност здравствене заштите.

У ФБиХ је у вријеме израде овог плана у току израда нове стратегије за младе у ФБиХ која предвиђа мјере у области сексуалног и репродуктивног здравља.

Мјере

Основни циљ који треба постићи планираним мјерама је **побољшање здравственог стања жена и мушкараца захваљујући једноставнијем и ефикаснијем приступу информацијама и здравственим услугама.**

- I.4.1. Идентификовање приоритетних закона и родне анализе стратегија, акционих планова, програма и других аката у области здравствене заштите и превенције, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима и утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова.
- I.4.2. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних по полу о учешћу, приступу и коришћењу здравствених услуга.
- I.4.3. Израда и провођење програма мјера и активности за остваривање једнаких права и једнаког приступа здравственој заштити, укључујући јачање професионалних капацитета за примјену домаћих и међународних стандарда у наведеним областима, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма за координацију провођења ових мјера.
- I.4.4. Израда и провођење програма, мјера и активности за пружање специјализованих услуга у области здравствене заштите за жртве силовања и сексуалног насиља.

⁴³ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 67/20.

- I.4.5. Израда и провођење мјера и активности у циљу спречавања родно заснованог насиља и сексуалног узнемиравања у здравственим установама приликом пружања здравствених услуга.
- I.4.6. Пружање подршке провођењу обука о равноправности полова за професионално особље у области здравства како би се уважиле различите потребе и интереси и жена и мушкараца и обезбиједило родно осјетљиво пружање здравствених услуга.
- I.4.7. Подршка истраживањима о равноправности полова у области здравства, као и програмима усмјерним на унапређење здравствене превенције и заштите, заштите менталног здравља мушкараца и жена, заштите сексуалног и репродуктивног здравља са посебним нагласком на вишеструко маргинализоване групе.
- I.4.8. Провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о здрављу, укључујући сексуално и репродуктивно здравље, те потпуно информисање о опцијама породичног планирања, путем медија и здравствених и образовних установа.
- I.4.9. Праћење напретка и извјештавање о заступљености жена и мушкараца у области здравства, приступу и коришћењу здравствених услуга, превенције и заштите.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном, ентитетском и нивоу Брчко дистрикта БиХ, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023-2027. године

I.5. Социјална заштита

Увод

Босна и Херцеговина има обавезу и задатак усклађивања закона из области социјалне и дјечије заштите са међународним стандардима, те њиховог провођења како би се побољшао статус грађана и грађанки, те остварио даљи напредак у постизању друштвене једнакости. Циљеви одрживог развоја (у даљем тексту ЦОР) позивају све земље да хитно дјелују у правцу проширења социјалне заштите, укључујући успостављање националних прагова социјалне заштите, у складу с Препоруком МОП (бр. 202) о минималним праговима социјалне заштите из 2012. године.

Најзначајнији документи из ове области су: Универзална декларација о људским правима и слободама, Конвенција УН-а о укидању свих облика дискриминације жена (*CEDAW*) усвојена 1979. године, УН Конвенција против тортуре и осталог нечовјечног, нехуманог и деградирајућег третмана или кажњавања, Конвенција УН-а о правима дјетета усвојена 20. новембра 1989. године, конвенције МОП-а, Европска конвенција о људским правима и основним слободама, Европска ревидирана социјална повеља, Пекиншка декларација и платформа за акцију из 1995. године, Директива Савјета ЕК 86/378/ЕЕС од 24. јула 1986. године о провођењу принципа једнаког третмана за мушкарце и жене у шемама социјалне сигурности у запослењу, Директива 79/7/ЕЕС од 19. децембра 1978. године о прогресивном провођењу принципа једнаког третмана за мушкарце и жене у питањима социјалне сигурности на међународном нивоу, те Устав БиХ, Устав ФБиХ, Устав РС и ЗоРП БиХ.

Социјалну сигурност могуће је посматрати као општу животну сигурност са гледишта стицања, коришћења и заштите природних права људских бића и посебно њихових грађанских, политичких, социјално-економских и културних права, у сагласности са универзалним међународним документима. Социјална сигурност подразумијева систем организованих правно-економских, нормативних и институционализованих социјалних мјера и активности у свим подручјима успостављања и остваривања социјалних потреба човјека и његове породице.

Процјена стања

У БиХ и даље живи 8 547 избјеглица и интерно расељених лица након сукоба деведесетих година. МЉПИ БиХ координише и спроводи ревидирану стратегију за реализацију Анекса VII Дејтонског мировног споразума која укључује мјере за задовољавање стамбених потреба и затварање колективних центара, као и мјере којима се обезбјеђује приступ економским и социјалним правима, укључујући могућности запошљавања, те неометан приступ образовању, здравству, пензијама и систему социјалне заштите. Повратници који чине етничку мањину су међу најчешћим метама националистичког говора мржње и злочина мотивисаних мржњом.⁴⁴

У БиХ су на снази Закон о странцима и Закон о азилу БиХ који су усклађени са ЗоРП БиХ. Док је лице у статусу тражилаца међународне заштите, бригу о њему обавља Министарство сигурности БиХ (МС БиХ). Основани центри за привремени смјештај, посебно у Унско-санском кантону и мањим дијелом у Кантону Сарајево, пружају смјештај за око 4 000 људи.

У претходном периоду остварен је напредак у усклађивању закона, прописа и стратегија које регулишу област социјалне и здравствене заштите са домаћим и међународним стандардима за равноправност полова. Главне предности које се постижу у овој области су: забрана дискриминације на основу пола како у процесу тражења, тако и утврђивања и уживања права у области социјалне заштите свих лица у БиХ са посебном пажњом усмјереном према маргинализованим групама.

Према подацима БХАС, број корисника/ца социјалне заштите, како у категорији малољетних, тако и у категорији пунољетних корисника/ца се смањује, али то не значи да се поправио положај најугроженијих категорија становништва, него да је на њихов број и положај утицало много различитих фактора. У категорији малољетних корисника угрожених породичном ситуацијом, као и у категорији пунољетних лица психичких болесника и друштвено неприхватљивог понашања, било је више жена него мушкараца.⁴⁵ Нпр. у 2020. години у Босни и Херцеговини је било 7 083 корисника социјалне заштите за одрасла лица (4 616 женских и 2 467 мушких корисника).⁴⁶

У домовима за дјецу и омладину без родитељског старања је приближно једнак број дјечака и дјевојчица. Више је мушкараца у установама социјалне заштите за дјецу са сметњама у развоју и омладине и одраслих са сметњама у менталном и физичком развоју. Међу одраслим лицима у установама социјалне заштите је више жена у готово свим категоријама. Ако је старост разлог за смјештај, дупло више жена него мушкараца смјештено је у установе социјалне заштите за одрасле. Жене чине 3/4 запослених у центрима за социјални рад, а приближно је исти омјер запослених у домовима за дјецу и омладину без родитељског старања.

Акционим планом за Рома у области становања, запошљавања и здравствене заштите за период 2017-2020. године дефинисане су мјере у овој области. Међутим, стопа незапослености Рома, од 56%, је међу највишима у региону Западног Балкана и двоструко виша него за неприпаднике Рома у близини. Истополни парови су константно дискриминисани, јер правни систем не познаје њихова социјална и економска права, укључујући право на породични живот. Треба побољшати и социјално укључивање интерсексуалних, а посебно трансродних лица, која су посебно маргинализована.

Корисници социјалне заштите у РС остварају разне облике подршке као што су додатак за помоћ и његу другог лица, лична инвалиднина, подршка у изједначавања могућности дјече и омладине са сметњама у развоју, смјештај у установу, збрињавање у хранитељску породицу, помоћ и његу у кући, дневно збрињавање, једнократна новчана помоћ и савјетовање. Жртвама насиља у породици у Републици Српској, у складу са одредбама Закона о социјалној заштити и Закона о заштити од насиља у породици, се законски обезбјеђује одговарајућа правна заштита и слободан приступ свим услугама помоћи и подршке.

⁴⁴ „Специјални извјештај о говору мржње у Босни и Херцеговини“, Институција Омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине Бања Лука, јули 2021. године.

⁴⁵ „Извјештај о стању женских људских права“ АРП БиХ МЉПИ, октобар 2020., стр. 10.

⁴⁶ „Жене и мушкарци у Босни и Херцеговини“ БХАС, Сарајево, 2022. године, стр. 86. и 87.

Када је у питању дјечија заштита, грађани добијају помоћ за опрему за новорођенчад, дјечји додатак, пренатални додатак за треће и четврто рођено дијете, додатак за родитеља или старатеља, накнаду зараде за вријеме породилског одсуства и задовољавање развојних потреба дјетета. Законом о дјечијој заштити прописано је остваривање права на матерински додатак за незапослену мајку у трајању од 12 мјесеци, а за близанце и за свако треће и наредно дијете у трајању од 18 мјесеци, у износу од 405,00 КМ мјесечно. Право на пронаталитетну накнаду за трећерођено и четврторођено дијете може остварити мајка са пребивалиштем у РС за свако трећерођено и четврторођено дијете без обзира на материјални статус породице и мјесто рођења дјетета у једнократном износу од 600,00 КМ за трећерођено дијете и 450,00 КМ за четврторођено дијете. Одредбама измијењеног Закона о дјечијој заштити уведена је пронатална мјера, која предвиђа да трошкове накнаде за вријеме породилског одсуства преузима Влада РС. Предвиђено је да свака незапослена мајка има право на породилску накнаду, без обзира колико дуго је незапослена. Поред тога, уводи се право на новчану накнаду родитељу или његователу, који брину о дјецци 24 часа због обољења. Усвојен је Закон о подршци незапосленом родитељу четворо и више дјеце у Републици Српској.⁴⁷

Економски и друштвени положај жена, према званичним подацима Републичког Завода за статистику РС из 2021. године, указује да је стопа запослености жена је 38,8%, док је стопа запослености мушкараца 52,7%. Ово стање се одражава и на коришћење права на пензијско-инвалидско осигурање, те тако мушкарци чине 63,09% корисника старосне пензије, а жене 36,91%. Када су у питању инвалидске пензије, мушкарци су корисници овог права у омјеру 71,55% док 28,45% корисника чине жене. Корисници субвенционисаних трошкова су такође у већем броју мушкарци, док су жене бројније као кориснице услуга социјалне заштите међу старим лицима без породичног старања. У РС породилско, односно родитељско одсуство у много већем броју користе жене, а тај број је 2019. године износио 3 792, у односу на 58 мушкараца, док је у 2020. години ово одсуство користило 4 881 жена и 63 мушкараца.

Социјална заштита у ФБиХ је уређена Законом о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породице с дјецом, а поступак остваривања права, обим и висина накнада ближе су дефинисани кантоналним законима из ове области. На основу података Завода за статистику из 2020. године, у ФБиХ је било 69 центара за социјални рад и 17 служби социјалне заштите. У центрима је пружено 288 778 интервенција од чега је 52% било лица женског пола. Процент лица женског пола у установама социјалне заштите је 53%. Највише корисника је међу лицима које немају довољно прихода за издржавање (42% од укупног броја корисника), међу њима је 51% лица женског пола. Малољетна лица чине 42% штићеника, од чега је 40% лица женског пола. Највећи број малољетних штићеника јесте са сметњама у физичком и психичком развоју.

Законом о материјалној подршци породицама са дјецом у ФБиХ⁴⁸ утврђују се два основна права: дјечији додатак и новчана помоћ незапосленој породици. Основ за обрачун ових права је најнижа плата у Федерацији БиХ у складу са одредбама Закона о раду, те су утврђени јединствени услови за остваривање ових права. Право на дјечији додатак ће остварити дијете уколико укупни мјесечни приходи по члану заједничког домаћинства на прелазе 40% најниже плате у ФБиХ утврђене у складу са Законом о раду и ако није смјештено у хранитељску породицу или установу социјалне заштите дуже од 30 дана, а трошкови смјештаја се дјелимично или потпуно обезбјеђују из буџетских средстава. Висина дјечијег додатка износи 19% најниже плате у ФБиХ, а средства за остваривање права на дјечији додатак обезбиједиће се у буџету ФБиХ. Право на новчану помоћ незапослене породице оствариће уколико се налазе на евиденцији надлежне службе за запошљавање или су на редовном школовању, односно уколико се на евиденцији Порезне управе не воде као запослено лице. Новчана помоћ незапосленим породицама исплаћиваће се у висини 55% најниже плате у Федерацији БиХ у трајању од 12 мјесеци, а финансираће се на кантоналном нивоу. Оба дома Парламента ФБиХ усвојила су Нацрт закона о заштити цивилних жртава рата у ФБиХ који уређује права цивилних жртава рата укључујући и жртве сексуалног насиља, а по први пут се утврђује статус цивилних жртава рата за дијете које је рођено из чина ратног силовања.

⁴⁷ „Службени гласник Републике Српске“, бр. 132/22.

⁴⁸ „Службене новине Федерације БиХ“, број 52/22

Важећи прописи из области рада пружају адекватну заштиту материнства и очинства одредбама о порођајном одсуству које поред мајке може користити и радник-отац дјетета правом на рад са половином пуног радног времена након истека порођајног одсуства и до три године живота дјетета, које може користити један од родитеља. Поред тога, жене могу користити одсуство ради дојења, док родитељи чија дјеца имају теже сметње у развоју имају право на пола радног времена.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **постизање социјалне сигурности свих грађана и грађанки, путем измјена и усклађивања законске регулативе у области социјалне инклузије, те развојем и спровођењем савремених социјалних политика и програма социјалне заштите.**

- I.5.1. Идентификовање приоритетних закона и спровођење родне анализе, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области социјалне заштите, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима и утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова.
- I.5.2. Редовно прикупљање, анализа и објављивање податка разврстаних по полу о учешћу, приступу и коришћењу социјалне заштите.
- I.5.3. Израда и провођење програма мјера и активности за остваривање једнаких права и једнаког приступа социјалној заштити, укључујући јачање професионалних капацитета за примјену домаћих и међународних стандарда у овој области, увођење родно одговорних буџета, те успостављање одговарајућих институционалних механизма за координацију провођења ових мјера.
- I.5.4. Израда и провођење мјера и активности у циљу спречавања родно заснованог насиља и сексуалног узнемиравања у установама социјалне заштите приликом пружања услуга.
- I.5.5. Подршка програмима намијењеним вишеструко маргинализованим групама које су изложене ризику од сиромаштва и изолованости, а које углавном чине жене, како би се подржало њихово укључивање на тржиште рада и остваривање права на социјалну заштиту.
- I.5.6. Провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о важности равноправности полова у приступу и коришћењу социјалне заштите.
- I.5.7. Праћење напретка и извјештавање о заступљености жена и мушкараца у области социјалне заштите, приступу и коришћењу социјалних услуга и социјалне заштите

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном, ентитетском и нивоу Брчко Дистрикта БиХ, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023-2027. године

I.6. Род и безбједност

Увод

Резолуција Савјета безбједности УН-а 1325 “Жене, мир и безбједност”, усвојена 31.10.2000. године позива државе чланице да осигурају веће присуство жена у доношењу одлука на свим нивоима одлучивања како би се обезбиједило равноправно учешће жена у спречавању и рјешавању конфликта. То је предуслов за веће укључивање перспективе равноправности полова у секторе одбране и безбједности, те већу заштиту и поштивање људских права жена и дјевојчица, како у ратним сукобима, тако и у процесима очувања мира и безбједности. Жене и дјевојчице се укључују у ратне сукобе, а злостављање и силовање жена и дјевојчица широм свијета је постало метода екстремне тортуре. То

захтијева да се посебна пажња обрати на ово питање, како у конфликтним, тако и у постконфликтним ситуацијама, што је нарочито истакнуто доношењем пратећих резолуција, које се ослањају на УН Резолуцију 1325, као што су резолуције 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2493 (2019) и 2467 (2019).

Генерални секретар савјета безбједности УН-а је донио директиву (S/PRST/2008/39), 29.10.2008. године која се односи на процесе спровођења и извјештавања у складу са Резолуцијом Савјета безбједности УН 1325 „Жене, мир и безбједност“, којом је државама чланицама дата обавеза израде националних акционих планова за спровођење УНСЦР 1325.

У Босни и Херцеговини су од 2010. године усвојена и успјешно проведена три акциона плана. Први Акциони план за спровођење УНСЦР 1325 у Босни и Херцеговини (АП УНСЦР 1325 у БиХ) усвојен је за период 2010-2013. године. Проведена је независна процјена спровођења првог АП УНСЦР 1325 у БиХ, чији налази и препоруке су послужили за израду другог АП УНСЦР 1325 који је усвојен за период 2014- 017. године. Савјет министара БиХ је усвојило трећи АП УНСЦР за период 2018-2022. године. Током 2021. године проведена је вањска евалуација трећег АП УНСЦР 1325 чији ће налази и препоруке бити узети у обзир приликом израде наредног, четвртог по реду, Акционог плана за период 2023-2027. године. Надзор над спровођењем Акционог плана врши Координациони одбор који се успоставља одлукама Савјета министара БиХ за период трајања АП УНСЦР 1325. Координациони одбор чине именовани чланови/це из наведених институција и агенција, те представнице невладиног сектора у БиХ. Агенција за равноправност полова БиХ, МЉПИ БиХ пружа стручну и административну подршку раду Координационог одбора и надлежним институцијама у планирању и спровођењу активности из њихове надлежности, те координира израдом годишњих и завршних извјештаја о спровођењу АП УНСЦР 1325 у БиХ.

Иако је спровођење Резолуције 1325 „Жене, мир и безбједност“ успјешно, многи стереотипи и традиционалне перцепције, као и предрасуде о родним улогама и доминацији мушкараца у сектору безбједности, представљају препреке. Њихово уклањање захтијева мултидисциплинарни приступ. С тим у вези, спровођење Резолуције УН-а 1325 у БиХ подразумијева сарадњу институција, невладиних и међународних организација, као и сарадњу на регионалном и међународном нивоу у циљу размјене пракси, знања, стручних и финансијских ресурса.

Процјена стања

Министарство одбране Босне и Херцеговине (у даљем тексту: МО БиХ) и Оружане снаге Босне и Херцеговине (у даљем тексту: ОС БиХ) имају снажан институционални оквир који подржава континуирану и одрживу интеграцију родних перспектива, што је видљиво кроз спровођење обавеза које произилазе из УНСЦР 1325 и осталих резолуција које чине програм „Жене, мир и безбједност“, укључујући спровођење НАТО партнерског циља Г 0013, "Жене, мир и безбједност". Спровођење претходна три акциона плана довело је до креирања повољнијег окружења за повећање интереса и учешћа жена у војним снагама. Политика равноправности полова у МО БиХ и ОС БиХ усвојена је 2019. године у којем је један од дефинисаних циљева "остваривање стварне родне равноправности дефинисане Законом о равноправности полова у БиХ".

У складу са дијелом препорука и мјера из Гендер анализа ОС БиХ, указано је на потребу за побољшањем услова живота и рада на војним локацијама за жене и мушкарце. У периоду од 2019. до 2022. године, Тим за побољшање инфраструктуре ОС БиХ припремио је изводе из идејних рјешења за инфраструктурна улагања на 147 објекта на 29 локација ОС БиХ. Узимајући у обзир специфичне перспективе, као и потребе садашњих и будућих припадника/ца ОС БиХ, јасно је определијелене за побољшањем услова који су сразмјерни њиховим потребама како би се обезбиједио једнак приступ могућностима и приликама, као и напредак у каријери током обављања професионалних дужности. Инфраструктура на војним и полицијским локацијама углавном је наслијеђена из система у којем жене нису имале активну улогу, стога инфраструктурна рјешења нису предвиђала да жене раде и бораве на локацијама 24/7. Побољшања инфраструктуре на војним и полицијским локацијама утичу на битне елементе функционисања система одбране и безбједности. Лоше одржаване просторије, посебно оне у којима особље ради и живи 24 сата дневно, негативно утичу на здравље и безбједност жена и мушкараца у служби и представљају правне и оперативне ризике.

МО БиХ је упутило у парламентарну процедуру Измјене и допуне закона о служби у ОС БиХ које се односе на пријем у професионалну војну службу, а са циљем мотивисања што већег броја младих жена и мушкараца да након средње школе или завршеног факултета започну каријеру у ОС БиХ. Осим тога, МО БиХ и ОС БиХ непрекидно спроводе активности на промоцији војног позива у складу са Динамичким планом кампање унапређења војног позива у ОС БиХ.

Министарство безбједности БиХ редовно доставља АРП БиХ МЉПИ прописе и стратегија на мишљење о усклађености са ЗоРП у БиХ. Такође, у другим надлежним институцијама и агенцијама за спровођење закона води се рачуна о усклађености прописа за ЗоРП. На примјер, Правилником о унутрашњој организацији СИПА прописана је обавеза анализе усклађености прописа које СИПА примјењује са законима и другим прописима, укључујући и ЗоРП.

Настављена је примјена афирмативних мјера и дефинисање активности на отклањању уочених недостатака, а након анализе положаја жена у сектору одбране и безбједности. Мјере обухватају препоруке, усклађивање интерних приједлога, квота, напомена при објављивању јавних и интерних огласа, те при пријему кандидата у складу са листама успјеха.

Промотивне активности које редовно проводе МО БиХ и ОС БиХ, у складу са Динамичким планом кампање промоције војног позива у ОС БиХ, доприносе већој заинтересованости жена за војну службу. Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА) промовише полицијски позив и подстиче пријављивање жена у полицију што је допринијело тренду повећања броја жена у СИПА.

Када су у питању актуелне безбједносне пријетње и изазови покренуте су активности и анализе које указују на различит положај, потребе и интересе жена и мушкараца у условима природних катастрофа, миграција, тероризма, екстремизма и радикализма, употребе малог и лаког наоружања, те у кризним и ванредним ситуацијама као што је била пандемија COVID -19 која је имала специфичан утицај на физичку, здравствену и економску безбједност жена. Ова питања су дијелом адресирана у стратешким документима Министарства безбједности БиХ као што је Стратегија у области миграција и азила и Акциони план (2021-2025. године) који препознају потребе и интересе рањивих категорија у миграцијама, посебно жена и малолетних лица, као и лица без родитељског старања. Због недовољне системске заштите, велики дио збрињавања и подршке мигрантима и мигранткињама спроводе међународне и невладине организације, са фокусом на жртве насиља по основу пола. У новембру 2021. године, АРП БиХ МЉПИ је, у сарадњи са Босанско-херцеговачком иницијативом жена, израдио Протокол МЉПИ и МБ БиХ како би се омогућио смјештај женама у покрету, жртава насиља, те реализација активности којима би се информације о заштити жена учиниле доступним. Такође, Стратегија БиХ за превенцију и борбу против тероризма (за период 2021-2026. године) и Акциони план за провођење Стратегије укључују активности на тему родне перспективе у контексту насилног екстремизма и тероризма, посебно у дијелу који се односи на превенцију. На приједлог МБ БиХ, усвојена је и Стратегија за контролу малог оружја и лаког наоружања у БиХ (2021-2024. година) и Акциони план Стратегије, који укључују циљеве и активности усмјерене на интегрисање родне перспективе у мјере за контролу малог и лаког наоружања (SALW) посебно у вези злоупотребе ватреног оружја у контексту насиља у породици и насиља у интимном партнерском односу.

Влада Републике Српске је именовала Гендер центар РС као Координационо тијело за провођење, праћење и извјештавање о реализацији УНСЦП 1325 и утврђена је обавеза свих министарстава и других органа Републике Српске да сарађују са овим тијелом⁴⁹. Као резултат промотивних активности МУП РС биљежи се пораст броја кандидаткиња за полицијску обуку, што ипак није довело до значајнијег повећања броја примљених жена у укупном броју кандидата за полицијску службу. Такође, кроз рад полиције у заједници проведене су мјере с циљем анимирања већег броја младих жена за пријављивање на конкурсе за пријем у полицијску службу. Настављене су активности на увођењу родне перспективе у редовне програме обука у полицијским и војним структурама, с циљем да се обуке на тему равноправности полова плански спроводе.

Управа полиције ФБиХ је усвојила Стратегију управљања људским ресурсима за период 2019– 2024. године. Један од резултата анализе спроведене у циљу израде Стратегије је и да је од укупног броја полицијских службеника само 10,34% лица женског пола, а као мјера предложено је спровођење

⁴⁹ Закључак Владе Републике Српске бр. 04/1-012-2-903/19, од 28.03.2019. године.

медијске кампање за привлачење кандидата за рад у Федералној управи полиције, с посебним фокусом на привлачење кандидата женског пола, а у складу с могућностима које допушта ЗоРП БиХ. ГЦ ФБиХ редовно координира и подржава организацију обука у оквиру Полицијске академије ФБиХ као и специјалистичких обука са кантоналним МУП-овима којима се доприноси развоју капацитета полицијских службеника да одговоре на безбједносне потребе жена и мушкараца, дјечака и дјевојчица.

Мјере

Основни циљ који треба постићи предвиђеним мјерама је **унапређење безбједности грађана, укључујући вишеструко маргинализоване групе у БиХ, кроз равноправно учешће жена у спречавању и рјешавању сукоба, те изградњи и очувању одрживог мира.**

- I.6.1. Идентификовање приоритетних закона, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области одбране и безбједности, с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овим областима.
- I.6.2. Редовно систематско прикупљање, анализа и објављивање података и информација о стању равноправности полова у секторима одбране и безбједности.
- I.6.3. Провођење или подршка истраживањима која се односе на тему „Жене, мир и безбједност“, са посебним освртом на актуелне безбједносне пријетње и изазове.
- I.6.4. Провођење промотивних активности, информативних кампања и кампања подизања свијести јавности о важности равноправног учешћа у областима одбране и безбједности.
- I.6.5. Редовно праћење и извјештавање о напретку институција у примјени међународних и домаћих стандарда равноправности полова у областима одбране и безбједности.

Носиоци одговорности: Органи законодавне и извршне власти на државном, ентитетском и нивоу Брчко Дистрикта БиХ, кантонални органи и органи јединица локалне самоуправе, у складу са ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023–2027. године

I.7. Равноправност полова у контексту заштите животне средине и климатских промјена

Увод

Савремени начини живота и рада изазивају ослобађање огромних количина гасова стаклене баште, који остају у Земљиној атмосфери заједно са гасовима који су природно присутни у њој. Додатни гасови стаклене баште, од којих је најчешћи угљен-диоксид, углавном настају сагоријевањем фосилних горива, али и другим људским активностима као што су сјеча шума, пољопривреда, сточарство и хемијска производња. Ови додатни гасови интензивирају „ефекат стаклене баште“ и узрокују брз пораст температуре на Земљи, што доводи до великих климатских промјена.⁵⁰ Промјене у климатским обрасцима посљедњих година изазивају екстремне временске појаве, као што су обилне падавине, град, разорне поплаве, екстремно високе температуре, суше, топлотни таласи и олујни вјетрови. Климатске промјене могу имати негативан утицај на квалитет ваздуха, приступ безбједној води за пиће, довољно хране и безбједно склониште. Уз притисак на земље да смање своје емисије гасова стаклене баште, потреба за повећањем мјера прилагођавања климатским промјенама расте.

Босна и Херцеговина је 2000. године ратификовала УН Оквирну конвенцију о климатским промјенама (UNFCCC). Све државе потписнице ове Конвенције су препознале су важност равноправног укључивања жена и мушкараца у процесе UNFCCC-а и у развој и спровођење климатских политика које су родно одговорне. Босна и Херцеговина је једна од 41 земље у свијету, а друга на Западном Балкану, која је финализовала и доставила свој План прилагођавања на климатске промјене (НАП) Оквирној конвенцији УН-а о климатским промјенама. Процес НАП-а креиран је на Конференцији о климатским промјенама (ЦОП 16) 2010. године како би се омогућило најмање развијеним земљама и другим

⁵⁰ „Шта су климатске промјене”, *Europe Climate Pact*, доступно на https://climate-pact.europa.eu/about/climate-change_hr

земљама у развоју да формулишу и спроведу националне планове прилагођавања као средство за идентификацију средњорочних и дугорочних потреба за адаптацијом, те развој и спровођење стратегија и програма за рјешавање тих потреба. НАП помаже државама да испуне своје обавезе које произилазе из Париског споразума и циљева Агенде за одрживи развој до 2030. године. Овај План садржи анализу постојећег регулаторног оквира и техничких студија у БиХ, трендове климатских промјена, будуће климатске пројекције, преглед утицаја климатских промјена по секторима, те приједлоге средњорочних мјера за смањење негативних посљедица климатских промјена за најугроженије секторе, укључујући пољопривреду, водне и шумске ресурсе, биодиверзитет и туризам. Крајњи циљ НАП-а је смањење ефеката климатских промјена како на најугроженије секторе тако и на становништво. Процес придруживања БиХ Европској унији и даље је један од главних покретача реформи заштите животне средине.

Друштвеноекономски фактори утичу на изложеност и осјетљивост људи на проблеме у животној средини, што је нарочито изражено код група у неповољном друштвеном положају (Европска агенција за животну средину 2018. године; СЗО 2019. године). Исто тако, ни сама рјешења за промјене у области животне средине нису друштвено неутрална. БиХ је чланица Економске комисије УН-а за Европску конвенцију о приступу информацијама, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правди о питањима животне средине (Архуска конвенција), у којој се државе потписнице позивају да минимално "гарантују право приступа информацијама, учешћа јавности у одлучивању о животној средини и приступ правосуђу у питањима животне средине у складу са одредбама ове Конвенције" (УНЕЦЕ 1998, члан 1, ст. 3).⁵¹

Процјена стања

Процес израде Стратегије животне средине БиХ 2030+ био је примјер инклузивног приступа изради јавне политике која укључује консултативни процес са великим бројем институционалних и ванинституционалних актера. АРП МЉПИ БИХ, ГЦ РС и ГЦ ФБиХ су током израде указали да су све области животне средине релевантне са аспекта равноправности полова, али је посебно релевантно управљање животном средином, развијање свијести и разумијевања због чега је важно питања животне средине посматрати у контексту различитих улога, потреба и интереса жена и мушкараца.

Стратешко планирање сада препознаје да рјешења за промјене животне средине нису друштвено неутрална и има за циљ јачање политике заштите животне средине у БиХ кроз приступе равноправности полова, социјалној правди и смањењу сиромаштва, узимајући у обзир међусобну повезаност. Појединачни пројекти узели су у обзир зелену економију као дио напора да се повећа економско оснаживање жена.⁵²

Осим тога, припремљена је анализа равноправности полова, социјалне равноправности и сиромаштва у контексту заштите животне средине у БиХ, а свој допринос дала је и АРП БиХ МЉПИ. Иако су подаци за БиХ врло ограничени, анализа је показала да је управљање животном средином посебно релевантно, развијајући свијест и разумијевање зашто је важно сагледати питања животне средине у контексту различитих улога, потреба и интереса жена и мушкараца, као и као и у смислу утицаја на различите социјално искључене, сиромашне или рањиве групе људи.

Када је ријеч о интеграцији равноправности полова у процес израде Стратегије заштите животне средине за БиХ 2030+, АРП БиХ МЉПИ је активно укључена у рад Радне групе 7, односно за израду стратешког циља 7 – Управљање животном средином. Равноправност полова је интегрисана у јединствени документ свих 7 акционих планова. Тако је у оквиру Акционог плана за животну средину дефинисано како је потребно интегрисати принципе равноправности полова, друштвене једнакости и питања сиромаштва у све фазе управљања животном средином (планирање, реализација, праћење, извјештавање, евалуација). Овај циљ произашао је из кључног изазова, а то је низак ниво интеграције

⁵¹ „Равноправност полова, друштвена једнакост, сиромаштво и свијест о животној средини и учешће у Босни и Херцеговини”, *Bosnia and Herzegovina Environmental Strategy and Action Plan 2030+*

⁵² „Родни профил земље за Босну и Херцеговину”, *UN WOMEN*, Сарајево, јули 2021., стр. 10.

принципа равноправности полова, друштвене једнакости и питања сиромаштва у области управљања животном средином.

У оквиру пројекта „Стратегија заштите животне средине Босне и Херцеговине 2030“ - БиХ ЕСАП 2030+ (*Bosnia and Herzegovina Environmental Strategy and Action Plan 2030+*): ГЦ РС је учествовао у изради ЕСАП Акционог плана за ниво Републике Српске, а очекује се наставак ове сарадње у наредном средњорочном периоду. ГЦ РС је такође укључен у пројекат УНДП „Инклузивна декарбонизација“, заједно са надлежним министарством и другим институцијама РС.

Стандарди и принципи равноправности полова у сектору животне средине нису испуњени у задовољавајућој мјери у ФБиХ. Још увијек не постоји довољно разумијевање питања равноправности полова у креирању еколошке политике и правичном доношењу одлука у управљању животном средином. Осим тога, институције у сектору заштите животне средине у ФБиХ немају функционалне институционалне механизме за равноправност полова. Федерално министарство животне средине и туризма је започело припреме Федералне стратегије заштите животне средине 2022–2032. године и Стратешке студије о процјени утицаја на животну средину за Федералну стратегију заштите животне средине 2022-2032. године у чијој изради се води рачуна и о принципима равноправности полова, друштвене једнакости и сиромаштва, а у процес је укључен и ГЦ ФБиХ.

Мјере

Циљ мјера у наставку је **унаприједити равноправност полова и друштвену једнакост у свим сегментима управљања животном средином.**

- I.7.1. Идентификовање приоритетних закона и провођења родне анализе, стратегија, акционих планова, програма и других аката у области управљања животне средине с циљем увођења и примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у овој области и утврђивања недостатака, предности, стварних потреба и могућности са аспекта равноправности полова.
- I.7.2. Унаприједити систем за прикупљања родно осјетљивих података и дефинисати сет родно осјетљивих квантитативних и квалитативних индикатора у области управљања животном средином.
- I.7.3. Идентификовати родна питања за истраживања, нарочито са аспекта родно осјетљивих утицаја на људско здравље и изложености природним катастрофама.
- I.7.4. Подизати свијест о различитим врстама нових технологија у области управљања животном средином и нетехничких иновација које штеде вријеме и енергију и које су прилагођене различитим потребама жена и мушкараца.
- I.7.5. Проводити едукативне активности о примјени равноправности полова и посебних мјера и инструмената у контексту управљања животном средином, укључити и информације о интервенцијама НВО сектора на подизању свијести о заштити животне средине.
- I.7.6. Подстицати финансијске алокације за специфично циљане интервенције за унапређивање друштвене једнакости и равноправности полова, за економско јачање рањивих друштвених група, нарочито жена, у области тзв. зеленог предузетништва, поновне употребе рециклираног отпада, итд.
- I.7.7. Успоставити адекватан и конзистентан систем праћења.
- I.7.8. Успоставити електронску платформу о вриједностима интегрисања родне компоненте у области очувања и заштите животне средине.

Носиоци одговорности: Органи власти на државном и ентитетском нивоу, органи Брчко Дистрикта БиХ, кантонални и органи јединица локалне самоуправе, у складу с ресорним надлежностима прописаним важећим законским прописима.

Рок реализације: 2023-2027. године

II. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2: Изградња и јачање система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова

Увод

Да би Босна и Херцеговина испунила своју обавезу укидања дискриминације по основу пола, те остварила равноправност полова, постоји потреба да се и даље ради на успостављању или јачању система, механизма и инструмената за постизање равноправности полова. Да би се постигао овај циљ, неопходно је да институционални механизми на свим нивоима законодавне и извршне власти дјелују проактивно, обезбјеђујући потребна финансијска средства и људске ресурсе, те да њихово дјеловање буде у потпуности подржано од стране политичке власти на свим нивоима. Тако се спровођење ГАП-а БиХ до краја 2022. године највећим дијелом финансира из средстава Финансијског механизма за подршку реализације ГАП-а БиХ (ФИГАП), који је један од важних инструмената за постизање равноправности полова у БиХ.

АРП БиХ МЉПИ је у сарадњи са ГЦ ФБиХ и ГЦ РС провела ФИГАП II програм (2018-2021. година), који представља ФИГАП БиХ уз подршку Шведске агенције за међународни развој (СИДА) у износу од 2.9 милиона БАМ. Програм ФИГАП II успостављен је и због чињенице да средства из јавних буџета још увијек нису довољна за реализацију захтјевних мандата ГИМ. Коначна евалуација претходног ФИГАП програма потврдила је релевантност и оправданост наставка финансијске подршке спровођењу законодавства и политика за постизање равноправности полова у Босни и Херцеговини, као и даље унапређење међуинституционалне сарадње и сарадње са невладиним сектором, као и регионалну и међународну сарадњу у области равноправности полова. Током 2023. године започета је израда ФИГАП III програма, те обезбјеђивања донаторских средства за финансирање наредног ГАП БиХ за период 2023-2027. године. У том процесу кључну улогу имају АРП БИХ МЉПИ, ГЦ ФБИХ и ГЦ РС, те постојећи механизми сарадње на свим нивоима власти у БиХ, као и невладиног сектора.

Провођење активности Стратешког циља II је прије свега у одговорности АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС у складу са члановима 26. и 27. ЗоРП БиХ.

Приоритетне области у оквиру стратешког циља 2:

Координација провођења и надзор над реализацијом Гендер акционог плана БиХ

Увод

Јачање капацитета и координација рада институционалних механизма за равноправност полова један је од важних предуслова за ефикасно спровођење ГАП-а БиХ на свим нивоима власти. АРП МЉПИ БиХ и ГЦ РС и ГЦ ФБИХ кључни су институционални механизми за равноправност полова који су задужени за усмјеравање напора на сузбијање дискриминације и постизање равноправности полова кроз израду стратешких докумената и акционих планова.

Реализацијом ГАП-а БиХ у периоду 2018-2022. године постигнут значајан је допринос у изградњи механизма, инструмената и система за равноправност полова, те је додатно ојачан утицај, видљивост и респектабилност гендер институционалних механизма (ГИМ) унутар извршне и законодавне власти и у широј јавности. АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС су дјеловали као снажни и проактивни предлагачи конкретних стратегија за равноправност полова играјући кључну улогу у креирању родно осјетљивих политика у БиХ, дајући свој допринос и мишљења о законима и политикама на свим нивоима организације власти у БиХ како би они били усклађени са принципима равноправности полова.

Процјена стања

Провођење приоритетних задатака из ГАП-а БиХ одвија се на основу годишњих оперативних планова надлежних институција за провођење ГАП-а БиХ које су заступљене у координационим одборима. У зависности од надлежности и годишњих приоритета ови планови разрађују мјере из ГАП БиХ и

дефинишу конкретне активности, које су нека министарства укључила у своје редовне планове рада. АРП БиХ МЉПИ у сарадњи са ГЦ РС и ГЦ ФБиХ израђивало је редовне годишње и извјештај о реализацији ГАП БиХ 2018-2022. године на основу информација које достављају институције заступљене у координационим одборима.

Влада РС је именовала Координациони одбор (КО) за праћење спровођења ГАП БиХ у РС за период 2018-2022. године са задатком да ово интересорно тијело буде задужено за планирање, провођење и праћење овог документа. Овај КО чине представници/це свих министарстава Владе РС, а њиме предсједава директорица ГЦ РС. На основу исказаних потреба овог КО и рада на наведеним документима, ГЦ РС је израдио Методологију за подршку министарствима Републике Српске за мониторинг спровођења Годишњег оперативног плана за равноправност полова у Републици Српској за 2021. годину - Смјернице. У оквиру ове активности ГЦ РС је израдио Извјештај о напретку спровођења годишњих оперативних планова за Републику Српску – реализацију Плана за 2020. годину. За анализу је изабран План из 2020. године, а анализа је показала да је преко 80% активности реализовано и да су министарства заједно са ГЦ РС успјела да реализују планиране активности и поред чињенице да је План реализован у вријеме кризне ситуације узроковане пандемијом COVID -19.

ГЦ ФБиХ координише провођење и надзор над провођењем ГАП-а БиХ у ФБиХ. Влада ФБиХ је именовала Координациони одбор (КО) за праћење спровођења ГАП-а 2018-2022. године у ФБиХ, коју чини седам представника институција. Они су били од кључног значаја за провођење ГАП-а БиХ у ФБиХ, као и за израду и праћење Јединственог оперативног плана ФБиХ за провођење ГАП-а БиХ. ГЦ ФБиХ такође координише рад Координационог тијела за праћење спровођења Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици и провођење активности на реализацији Акционог плана за подршку и развој женског предузетништва у ФБиХ. Осим тога, пружена је подршка владама кантона у процесу формирања кантоналних КО и у сарадњи са њима шест кантона је донијело шест гендер акционих планова, а усвојено је и преко 30% планова за јединице локалне самоуправе. Према утврђеној методологији и заданом формату, ГЦ ФБиХ прикупља и анализира информације од институција, невладиних организација и других партнера на нивоу ФБиХ, те координише израдом годишњег извјештаја о реализацији активности из ГАП-а БиХ за ФБиХ.

Остварен је значајан напредак у изради акционих планова на нижим нивоима власти. Међутим, и поред тога остаје изазов да се оперативно планирање и извјештавање о ГАП-у БиХ на нивоу кантона и јединица локалне самоуправе не проводи на систематски начин. ГЦ ФБиХ и ГЦ РС и даље требају додатне капацитете за пружање стручне подршке овом процесу. Власти на појединим нивоима управе још увијек не препознају важност увођења и постизања стандарда за равноправност полова, па нису предузели кораке и одлуке у вези са провођењем ГАП-а БиХ и израдом локалних акционих планова за равноправност полова. У случају Републике Српске донесено је преко 30 ЛГАП и то на иницијативу ГЦ РС, и у сарадњи са НВО, међународном заједницом и локалним заједницама. Међутим, потребан је даљи рад како би све локалне заједнице израдиле овај документ, али и реализовале.

Мјере

Циљеви који се желе постићи предвиђеним мјерама су **координисано провођење ГАП БиХ** у складу са надлежностима појединих нивоа власти.

- II.1.1. Успостављање Управног одбора за координацију и праћење реализације ГАП БиХ (којег чине директорице АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС и ГЦ ФБиХ).
- II.1.2. Успостављање КО за праћење спровођења ГАП на нивоу институција БиХ и БД БиХ (којег чине АРП БиХ МЉПИ, институције БиХ и БД БиХ).

Носилац одговорности: СМ БиХ на приједлог МЉПИ БиХ.

Рок реализације: у року од три мјесеца од усвајања ГАП БиХ.

- II.1.3. Успостављање КО за праћење спровођења ГАП БиХ у Републици Српској (којег чине ГЦ РС и институције РС).

II.1.4. Успостављање КО за праћење провођења ГАП БиХ у ФБиХ (којег чине ГЦ ФБиХ и институције ФБиХ)

Носиоци одговорности: Влада РС на приједлог ГЦ РС и Влада ФБиХ на приједлог ГЦ ФБиХ.

Рок реализације: У року од три мјесеца од усвајања ГАП БиХ.

II.1.5. Израда и усвајање оперативних планова за провођење ГАП БиХ.

Носилац одговорности: Координациони одбори.

Рок реализације: До краја децембра сваке године провођења ГАП БиХ.

II.1.6. Израда годишњих и завршног извјештаја о провођењу ГАП БиХ и достављање владама ентитета на разматрање и усвајање, након чега се компилирани извјештај доставља СМ БиХ на разматрање и усвајање.

Носиоци одговорности: АРС БиХ МЉПИ, ГЦ РС, ГЦ ФБИХ и координациони одбори.

Рок реализације: До марта мјесеца сваке године провођења ГАП БиХ за претходну годину.

II.2. Праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова

Увод

Приоритетна обавеза која проистиче из мандата институционалних механизма за равноправност полова, као и законских надлежности, је праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у БиХ. Извјештаји о примјени међународних докумената, УН-а и Савјета Европе, који се односе на равноправност полова и јачање жена према којима је Босна и Херцеговина обавезна извјештавати се редовно израђују и достављају надлежним институцијама (*CEDAW* Конвенција, Пекиншка декларација и Платформа за акцију, УН Резолуција 1325, препоруке Савјета Европе и Европске директиве). У складу са обавезама извјештавања о примјени *CEDAW* Конвенције, 2019. године представљен је Шести периодични УН *CEDAW* извјештај, те су објављена Закључна запажања која садрже препоруке за унапређење положаја жена и елиминисање дискриминације по основу пола. СМ БиХ је 2020. године усвојило информацију о Закључним запажањима дајући тиме снажну подршку и подстицај унапређењу равноправности полова. Поред тога, БиХ је доставила извјештај ГРЕВИО групи која је 2022. године објавила своје налазе и препоруке за даља побољшања у области спречавања насиља по основу пола и заштите жена у овој области.

АРП БиХ МЉПИ у својству сталне чланице учествује у раду Одбора земаља уговорних страна Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) и Комисије за равноправност полова Савјета Европе (ГЕЦ). Задатак ове комисије је да обезбиједи интегрисање равноправности полова у све политике СЕ. Поред тога, ова институција у својству сталне чланице доприноси и раду међународних тијела Глобалне мреже контакт лица УНСЦР 1325 „Жене, мир и безбједност“ и Мреже жена медијатора земаља Медитерана. У циљу унапређења примјене УН Резолуције савјета безбједности 1325 „Жене, мир и безбједност“ у припреми је четврти акциони план за период 2023-2027. године.

У складу са члановима 26. и 27. ЗоРП БиХ, АРП БиХ МЉПИ и ГЦ ФБиХ и ГЦ РС дужни су да прате, учествују у припреми, покрећу иницијативе и дају мишљења о усаглашености закона и других аката, политика, стратегија, планова и програма, које се доносе на нивоу државе и ентитета, са одредбама овог закона и другим домаћим и међународним стандардима за равноправност полова.

Процјена стања

У складу са обавезама које проистичу из приступања међународним инструментима за заштиту људских права и чланством у међународним организацијама, Босна и Херцеговина редовно и непрекидно припрема извјештаје о испуњавању обавеза БиХ према међународним документима и

тијелима као што су УН, ЕУ, СЕ, ОЕБС/ОДИХР и друге међународне институције које се баве овим питањима.

Тако су АРП БиХ МЉПИ и ГЦ ФБиХ и ГЦ РС били укључени у израду и допуну Прилога институција БиХ за извјештај о напретку у процесу придруживања ЕУ, као и одговоре на Упитник ЕК за придруживање БиХ Европској унији. Истовремено, Дирекција за европске интеграције БиХ (ДЕИ) је инструкисала институције БиХ да у припреми прилога и допуне прилога за Годишњи извјештај ЕК, чијом израдом координише ДЕИ, у анализе стања, гдје је то примјешљиво, уврсте родну димензију и статистичке податке разврстане према полу.

Израда Индекса родне равноправности у БиХ према стандардима ЕУ у сарадњи са АРП БиХ, БХАС-ом и Европским институтом за родну равноправност (EIGE) препозната је као један од најважнијих инструмената за праћење стања равноправности полова у земљи, као и за поређење са другим земљама ЕУ и региона. Индекс родне равноправности Босне и Херцеговине тренутно пружа комплетне информације у два домена, и то у домену знања и моћи, те дјелимичне информације за домен рада и здравља. У односу на Европску унију, Босна и Херцеговина заостаје у свим доменима и поддоменима Индекса родне равноправности.

АРП БиХ МЉПИ и ГЦ РС и ГЦ ФБиХ непрекидно дају мишљења на законске и друге акте, те предлажу начине усаглашавања са ЗоРП-ом и другим правним стандардима за равноправност полова. Тако је АРП БиХ МЉПИ дала 170 мишљење на различите врсте извјештаја документа и току provedbe Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018 -2022.godina на основу документа који су јој достављани. Највећи број мишљења се односио на приједлоге одлука, приједлоге извјештаја и правилника, а нешто мање на информације и нацрте закона, приједлоге стратегије, и сл. Сугестије су се најчешће односиле на забрану дискриминације у језику као што су нпр. називи позиција, обавезу прикупљања, евидентирања, обрађивања и приказивања статистичких података на основу пола, али такође и на обавезу равноправне заступљености полова (40% мање заступљеног пола) у органима. Уочена је и препозната потреба укључивања питања равноправности полова и укључивање мјера за отклањање дискриминације на основу пола.

У периоду спровођења ГАП БиХ 2018-2022. године ГЦ ФБиХ дао преко 80 мишљења о-усаглашености прописа, политика, стратегија и других докумената са одредбама ЗоРП у БиХ и међународним стандардима из ове области. Урађено је 60 стручних анализа и на темељу истих дистрибуисано 28 сетова препорука по приоритетним областима са иницијативом за његово провођење. ГЦ ФБИХ пружа стручну и техничку подршку институцијама ФБиХ, кантоналним владама и општинама/градовима на територији ФБиХ те израђује анализе које су предуслов за даљи развој у складу са обавезама из Закона о равноправности полова у БиХ али и Закона о развојном планирању. Донесена је Уредба о поступку процјене утицаја прописа⁵³ који су увели обавезу претходне (*ex ante*) и накнадне (*ex post*) процјене утицаја. Процјена утицаја прописа (*Regulatory Impact Assessment - RIA*) је систематски процес идентификације и тестирања очекиваних ефеката предложених прописа. Овом Уредбом је уређено и питање процјене утицаја прописа на равноправност полова.

Један од кључних напредака је утврђивање јасних принципа равноправности полова у све фазе развојног планирања и управљања које су интегрисане у Закон о развојном планирању и управљању развојем у ФБиХ и пратеће развојне документе укључујући ту и Стратегију развоја ФБиХ 2021-2027. године.

У смислу разраде ових принципа Гендер Центар ФБиХ је заједно са Агенцијом за равноправност полова БиХ, Гендер центром РС и пројектним партнерима израдио Приручник за укључивање принципа равноправности полова у законе и политике, 2020. године.

⁵³ (“Службене новине ФБИХ”, број 55/14 и 67/20)

- Осим тога, ГЦ ФБиХ је израдио приједлоге амандмана на Устав ФБиХ са аспекта равноправности полова и једнаких могућности те их упутио комисијама за једнакоправност полова Представничког дома и Дома народа Парламента ФБиХ.

ГЦ РС је у периоду провођења ГАП БиХ 2018-2022. године дао 150 мишљења на законе и друге акте, стратегије, политике и програме са фокусом на анализу примјене ЗоРП БиХ. Већина обрађивача аката примјењује правне стандарде за равноправност полова при њиховој изради, или се на интервенцију и препоруке Гендер центра ти стандарди накнадно уграђују у текст закона или другог акта. ГЦ РС је такође учествовао у раду Радне групе за спровођење процеса процјене утицаја прописа за област стратешког планирања или управљања развојем РС с циљем унапређења равноправности полова.

У сврху праћења примјене Истанбулске конвенције у РС, ГЦ РС је израдио инструменте и методологију рада коју је усвојила Влада РС. У децембру 2019. године, ГЦ РС је и израдио Извјештај Републике Српске о примјени Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља породици за период 2017-2018. године, који је био основ за израду и подношење извјештаја о примјени Конвенције савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици за период 2017-2018. године. Влада РС је усвојила информацију о закључним запажањима о провођењу Конвенције о укидању свих облика дискриминације жена (*CEDAW* Конвенција) 2020. године на приједлог ГЦ РС. Након усвајања Информације, ГЦ РС је исту упутио свим ресорним министарствима РС. ГЦ РС је израдио Информацију о реализацији препорука из Закључних запажања о Шестом периодичном *CEDAW* извјештају Босне и Херцеговине, на захтјев *CEDAW* Комитета. Поред тога, ГЦ РС, као Координационо тијело за праћење примјене Истанбулске конвенције је учествовао у евалуационом процесу који се водио са циљем провјере и оцјене примјене Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици. У Републици Српској је израђен Акциони план за спровођење Истанбулске конвенције за период 2023-2025. године.

Током провођења ФИГАП II програма ГЦ РС је подржао пројекте ваинституционалних и институционалних партнера те сарађивао са УН *Women* канцеларијом у БиХ, Развојним програмом УН-а (УНДП) и Савјетом Европе.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **ефикасно праћење и унапређење примјене међународних и домаћих стандарда за равноправност полова у БиХ, ради утврђивања мјера за постизање равноправности полова у свим областима друштвеног живота.**

- II.2.1. Провођење, координација, праћење и извјештавање о испуњавању обавеза Босне и Херцеговине према документима УН, Савјета Европе, ЕУ и других међународних тијела у области равноправности полова.
- II.2.2. Представљање на међународном нивоу и учешће у активностима тијела за равноправност полова и људских права жена, радних група и механизма УН-а и Савјета Европе.
- II.2.3. Покретање иницијативе за вођење преговора, закључивања и ратификације међународних докумената за равноправност полова.
- II.2.4. Давање мишљења о усаглашености приједлога закона, подзаконских и других нормативних аката, стратегија, планова и програма са Законом о равноправности полова у БиХ и поступање по Јединственим правилима за примање и обрађивање захтјева за испитивање повреда Закона о равноправности полова Босне и Херцеговине.
- II.2.5. Упућивање иницијатива и учествовање у припреми закона, подзаконских и других аката, стратегија, политика и програма у циљу утврђивања мјера за постизање равноправности полова у свим областима друштвеног живота.

- II.2.6. Спровођење или пружање подршке изради квантитативних и квалитативних анализа и истраживања о статусу полова у Босни и Херцеговини у различитим областима јавног и приватног живота као основ за ефикасно планирање засновано на стварним потребама, те процјена увођења стандарда равноправности полова у законе, стратегије, политике и програме.
- II.2.7. Редовно извјештавање о стању равноправности полова у БиХ на основу извјештаја надлежних институција.
- II.2.8. Редовно извјештавање о реализацији секторских стратегија и акционих планова из области равноправности полова на основу извјештаја надлежних институција.

Носиоци одговорности: АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС, ГЦ ФБиХ.

Рок реализације: 2023-2027. године

II.3. Јачање и сарадња институционалних механизма за равноправност полова

Увод

Упутства, обавезе, циљеви и смјернице за јачање и одрживост свих националних механизма, њихова сарадња и јачање капацитета, садржани су у Поглављу 37. Меморандума 21 „Национални механизми и међународна сарадња за јачање капацитета земаља у развоју“ УН комитета за економске и социјалне послове, Студији о ефикасном функционисању државних механизма за интегрисање питања рода у земљама чланицама СЕ (2004. године), државни механизми: планови акције и интегрисање рода у земљама чланицама СЕ од 4. Свјетске конференције жена у Пекингу 1995. године (2004. године), Приручнику СЕ о националним механизмима за промовисање равноправности полова и планови акције – смјернице за успостављање и спровођење државних механизма за промовисање једнакости, са примјерима добрих пракси, 2001. године, Уставу Босне и Херцеговине (1995), те Закону о управи Босне и Херцеговине⁵⁴. Босна и Херцеговина има успостављене институционалне механизме за равноправност полова у законодавној и извршној власти на државном, ентитетским, кантоналним и општинским нивоима, чиме су створени основни предуслови за примјену ЗорП БиХ.

Сви институционални механизми имају јасан мандат, у складу са својим одговорностима, а кључне субјекте у овом процесу представљају АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС. Ова три институционална механизма за равноправност полова су одлучујућа полуга у покретању и спровођењу активности, пројеката и програма из области равноправности полова, као и иницирају успостављања таквих механизма на локалном нивоу.

Како би до сада уведене мјере још јаче заживјеле у свим порам друштва, ове институције треба још јачати, те додатно јачати њихову међусобну сарадњу и координацију. Од суштинског је значаја и сарадња и стручна подршка другим институцијама у процесу укључивања принципа равноправности полова.

Процјена стања

Мрежа институционалних механизма за равноправност полова на свим нивоима законодавне и извршне власти у БиХ стално се шири - кроз иницијативе и успостављање комисија за равноправност полова на локалном нивоу, као и именовање контакт лица за родна питања унутар институција на свим нивоима власти у БиХ. Међутим, и даље постоји недостатак људских ресурса, као и буџетских средстава за функционисање АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС, како би наставили унапређивати њихов рад, посебно због непрекидног повећања обима посла. Овај недостатак је превазиђен

⁵⁴ „Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 32/02

проактивним заједничким приступом међународним донаторима који пружају подршку за јачање људских, стручних и финансијских капацитета све три институције.

АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБИХ и ГЦ РС спровели су ФИГАП II Програм за период (2018–2022. године). Циљ ФИГАП II програма је да обезбиједи финансијску подршку институцијама БиХ, РС и ФБиХ, као и НВО с циљем унапређења социо-економских услова. ФИГАП II програм је саставни дио програма рада и буџета ГИМ. У извјештајном периоду, фокус дјеловање је био у областима „Род и безбједност“, „Спречавање и сузбијање родно заснованог насиља“ и „Рад и запошљавање“, као и подршка рањивим групама жена.

У октобру 2020. године почела је реализација Пројекта „ЕУ подршка за равноправност полова“ („*Gender Equality Facility*“) којим координише АРП БИХ МЉПИ, а финансира се из средстава ИПА. Пројекат, којег проводи УН *WOMEN*, има за циљ јачање домаћих власти за поступање у складу с међународним обавезама и правном стечевином ЕУ у области равноправности полова, те унапређење ефикасности институционалних механизма за равноправност полова. Посебан фокус стављен је на процес јачања капацитета за употребу родних показатеља и статистика у односу на праћење Циљева одрживог развоја, ГАП БиХ, Акционог плана за УНСЦР 1325, Истанбулске конвенције и других прописа.

Поред тога, у току је провођење пројекта финансираног средствима из ИПА пројекта „ЕУ за људска права и антидискриминацију“, чији је циљ унапређење испуњавања критерија у вези са заштитом основних људских права у складу са ЕУ *Acquis* и међународним стандардима. У оквиру овог пројекта одржан је низ састанака с циљем представљања искустава и пракси у раду на превенцији и заштити од дискриминације по основу пола, посебно у медијима, те размјене искустава од заједничког интереса за БиХ и друге земље из региона с циљем превенције и заштите од не дискриминације по основу пола. Овај пројекат представља наставак добре праксе регионалне сарадње у области равноправности полова који показује да регионални приступ и размјена искустава у овој области пружају могућност за боље стратешке идеје, те међусобну размјену ресурса, знања и вјештина, како би се постигла боља рјешења и резултати унутар појединих држава.

Координациони одбори за реализацију ГАП-а БиХ, на нивоу институција БиХ и на ентитетском нивоу су кључни за провођење ГАП-а БиХ. Унапријеђена је сарадња АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС са институцијама на свим нивоима власти. Побољшан је механизам координације између институција за равноправност полова и свих других институционалних и ванинституционалних партнера, на свим нивоима власти.

ГЦ ФБиХ пружа подршку КО за израду и праћење Обједињеног оперативног плана ФБиХ за провођење ГАП БИХ у ФБиХ, Извршном тиму за израду и праћење спровођења Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици; активностима у провођењу Акционог плана за подршку и развој предузетништва жена у ФБиХ (АПРПЖ ФБиХ), као и подршку успостављању и и јачању кантоналних координационих тијела и општинских мултисекторских тимова за превенцију и борбу против насиља у породици. У Федерацији БиХ је усвојено шест кантоналних и 30% гендер акционих планова јединица локалне самоуправе у ФБИХ, а ГЦ ФБиХ је пружио стручну подршку координационим тијелима задуженим за њихову израду.

ГЦ ФБиХ и ГЦ РС подржавају рад комисија за равноправност полова на локалном нивоу власти, спроведећи програме обука и иницирајући различите активности. Може се констатовати да у појединим општинама постоје добри и функционални модели рада, те да је повећан број општина које су израдиле локалне планове за унапређење равноправности полова, укључујући и буџете. Међутим, важно је нагласити да поједине комисије на кантоналном (у ФБиХ) и општинском нивоу нису функционалне, те је неопходно ојачати капацитете споменутих комисија како би могле проводити активности из својих мандата.

ГЦ РС заједно с невладиним сектором ради на јачању унутрашњих капацитета локалних самоуправа за подршку промоцији и залагању за женска права, са посебним фокусом на жене из рањивих група.

Поред тога, ГЦ РС учествује у изради и давање мишљења приликом израде ЛГАП. Тренутно је 50% локалних самоуправа увело принцип равноправности полова, а овакав приступ допринио је даљој реализацији члана 24. ЗоРП БиХ, те јачању капацитета локалних заједница за доношење ове врсте докумената како то Закон и прописује.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **јачање капацитета, оперативности и одрживости институционалних механизма за равноправност полова, као и других институција у процесима укључивања принципа равноправности полова на свим нивоима.**

- II.3.1. Организационо и стручно јачање институционалних механизма за равноправност полова (повећање људских капацитета, стручно усавршавање, публикување и дистрибуција едукативних и стручних материјала, унапређење ресурсно-едукационог и документационог центра).
- II.3.2. Континуирана координација између АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС (кроз дјеловање Управног одбора за координацију и праћење реализације ГАП БиХ).
- II.3.3. Подршка Комисији за остваривање равноправности полова Представничког дома Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине (КОРС ПД ПС БиХ), комисијама за једнакоравноправност полова Парламента ФБиХ и Одбору једнаких могућности Народне скупштине РС и другим органима законодавне власти.
- II.3.4. Израда планова, обезбјеђивање донаторских средстава и спровођење заједничких програма, пројеката и активности.
- II.3.5. Подршка раду постојећих и успостављању нових институционалних механизма за равноправност полова на нивоу Брчко Дистрикта БиХ, кантоналном и локалном нивоу организације власти у БиХ.

Носиоци одговорности: АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС, ГЦ ФБиХ

Рок реализације: 2023-2027. године

II.4. Подизање свијести о равноправности полова у свим сегментима друштва

Увод

У савременом друштву медији представљају најзначајнији извор информација, те имају велики утицај на формирање личног и јавног мишљења.

Универзална декларација о људским правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, CEDAW Конвенција, Пекиншка декларације и платформа за акцију, Декларација о равноправности жена и мушкараца Савјета Европе, Анекс 1 Дејтонског мировног споразума, ЕУ Гендер Мапа пута и Гендер акциони план БиХ, у својој основној концепцији захтијевају приказивање жена и мушкараца на равноправан и нестереотипан начин, с пуним поштовањем њиховог људског достојанства.

Пекиншка платформа за акцију наводи област „Жене и медији“ као једну од дванаест области у којима је потребно обезбиједити одговарајућу заступљеност жена. Овај документ дефинише кораке, који имају за циљ постизање равноправне заступљености полова у медијима. Досадашња истраживања и доступни резултати потврђују да се недовољна заступљеност жена у политичком, привредном и осталим областима јавног живота у Босни и Херцеговини рефлектује на недовољну заступљеност у медијима и кроз медије.

Процјена стања

ГИМ редовно организују и учествују у промотивним активностима и кампањама за подизање свијести јавности о значају равноправног учешћа мушкараца и жена, дјечака и дјевојчица у свим сферама живота. Подизање свијести јавности проводи се путем медијских кампања на значајне датуме, затим кроз организовање и учествовање на округлим столовима, организовање конференција и семинара за различите циљане групе. Промотивне активности у извјештајном периоду укључују обиљежавање значајних датума из области људских права и равноправности полова, у оквиру Седмице равноправности полова („*Gender Week*“), међународне кампање „16 дана активизма борбе против насиља по основу пола“, те осталих значајних датума. Пошто су 2020. и 2022. биле и године општих и локалних избора, то је подразумијевало и додатне активности везане промоцију жена на позицијама доношења одлука. Поред тога, ситуација узрокована пандемијом је додатно подстакла активности о подизању свијести о равноправности полова.

Поред тога, АРП БиХ МЈПШ редовно реализује кампању поводом 16 дана активизма против насиља по основу пола, а током 2022. године јер реализована информативна јавна кампања за подизање свијести бх. јавности о женским правима према *CEDAW* Конвенцији, Факултативном протоколу и правосуђу како би се презентовао садржај препорука УН *CEDAW* Комитета. Видео-исјечци и инфографике, који се односе на Закључна запажања *CEDAW* Комитета на Шести периодични извјештај БиХ, објављени су у медијима и путем друштвених мрежа, са преко 2.000.000 импресија. АРП БиХ МЈПШ се придружила покрету # *nisantrazila*, с циљем подизања свијести о важности препознавања сексуалног насиља, пружања неопходне подршке жртвама и адекватног кажњавања починилаца.

Регулаторни оквир за електронске медије за које је надлежан РАК БиХ обухвата Кодекс о аудиовизуелним медијским услугама и медијским услугама радија и Кодекс о комерцијалним комуникацијама садржи експлицитне одредбе забрањујући говор мржње, подстицање на дискриминацију по различитим основа. Агенција је тренутно у процесу ревизије оба Кодекса у циљу њихове хармонизације са ревидираном Директивом 2018/1808 ЕУ о аудиовизуелним медијским услугама. Поред тога, Регулаторна агенција за комуникације (РАК) је учествовала у догађајима намијењеним медијима, јавним службеницима, правосудним и полицијским органима, како би се постигла ефективна примјена закона у овој области.

ДЕИ на ФБ налогу сваке године 25. новембра подсећа на Међународни дан борбе против насиља над женама, те објављује своје корпоративне визуале у периоду „16 дана активизма“ у наранџастој боји.

Поред споменутих, у БиХ се сваке године обиљежавају:

- Међународни дан жена, 8. март
- Међународни дан дјевојчица у информационо-комуникационим технологијама (ИКТ), посљедњег четвртка у априлу
- Међународни дан породице, 15. маја
- Међународни дан борбе против хомофобије, 17. маја
- Међународни дан жена на селу, 15. октобра
- Међународни дан мушкараца, 19. новембра
- 16 дана активизма, 25. новембра – 10. децембра
- Међународни дан људских права, 10. децембар

ГЦ РС редовно (на годишњем/двогодишњем нивоу) проводи кампање „Бијела врпца - Мушко не насиљу над женама” и „Стоп насиљу над женама“, „РАВНОПРАВНО за жене на селу“, „Дјевојчице у ИКТ“ и „Бирај равноправно“ (кампања у изборним годинама за локалне и опште изборе), у сарадњи са највишим званичницима и носиоцима одлука у РС, републичким и локалним органима власти, невладиним организацијама, медијима и јавним личностима (спортисти и други). ГЦ РС непрекидно сарађује и позива све медије да жене и мушкарце приказују на равноправан и нестереотипан начин.

- ГЦ ФБиХ спроводи активности на информисању и обуци јавности о потреби поштивања различитости, уважавању лица с инвалидитетом, лица из маргинализованих група жена и мушкараца припадница/припадника ромске националне мањине, превенцији и борби против насиља у породици и насиља над женама као и говора мржње. У оквиру реализације Акционог плана за спровођење Стратегије за превенцију и борбу против насиља у породици (2018-2020) и активности Стратегије за унапређење права и положаја лица с инвалидитетом у ФБиХ (2016-2021) дистрибуирани су промотивни леци с подацима о врстама насиља у породици, начинима пријављивања и субјектима заштите, који су прилагођени слијепим и слабовидним лицима, на начин да је број СОС телефона 1265 штампан на Брајевом писму. У оквиру реализације дигиталне кампање “Боље вако” коришћени су приступачни формати за особе са слушним оштећењима (тумач гестовног језика).

Вијести о активностима АРП БиХ МЉПИ и гендер центара, укључујући и промотивне, редовно се објављују и на интернет-страницама. ГЦ РС је током пандемије радио на активностима подизања свијести онлајн путем странице на Фејсбуку и Инстаграму. Анализирањем прегледа и подјела на ФБ и Инстаграму, констатовано је да су прегледи прешли преко 200.000 виђења, дијељења и реакција. Пораст броја посјета веб страницама указује на повећан ниво информисаности о питањима из области равноправности полова, како унутар институција, тако и у широј јавности у БиХ.

РАК редовно објављује податке о родној заступљености у управљачким структурама у медијима, на основу података из регистра пружалаца медијских услуга. Према прикупљеним подацима Агенције у 2021. години, од укупног броја радијских и телевизијских станица у БиХ (265), на директорским позицијама је 68 жена (25,6%), док је на позицијама главних и одговорних уредница њих 112 (42,2%).

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама су **родно осјетљиви електронски и писани медији у Босне и Херцеговине.**

- II.4.1. Подизање свијести јавности кроз обиљежавање значајних датума из области равноправности полова (седмице равноправности полова „*Gender Week*“, међународне кампање „16 дана активизма борбе против насиља по основу пола“, „Генерација за равноправност“, те осталих значајних датума у области равноправности полова).
- II.4.2. Организовање промотивних догађаја, кампања, конференција, радионица, округлих столова, тематских сједница о равноправности полова у различитим областима друштвеног живота, укључујући и израду и дистрибуцију промотивних и едукативних материјала.
- II.4.3. Унапређење и редовно ажурирање садржаја веб страница АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ, ГЦ РС.
- II.4.4. Подстицање усвајања и провођења мјера, смјерница, правила понашања или других одредби у оквиру електронских и штампаних медија, које укључују елиминацију дискриминације по основу пола и штетних родних стереотипа у медијским садржајима, имајући у виду утицај медија на обликовање вриједности судова и понашања, потреба и интереса жена и мушкараца у свим фазама живота.
- II.4.5. Подстицање и подршка производњи медијских садржаја који приказују жене и мушкарце на равноправан и нестереотипан начин, промовишу њихов равноправан статус и улоге у приватној и јавној сфери, с пуним поштовањем њиховог људског достојанства.

Носиоци одговорности: АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ, ГЦ РС.

Рок реализације: 2023-2027. године

II.5. Подршка институционалним и ванинституционалним партнерима у процесу укључивања принципа равноправности полова

Увод

Увођење принципа равноправности полова у планове, програме и буџете институција на свим нивоима власти у БиХ укључивало је, током спровођења ГАП-а БиХ, непрекидно јачање капацитета институција уз стручну подршку АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ и ГЦРС. То је подразумијевало континуиране обуке државних службеника, подршку изради родних анализа, иницијативама на усклађивању прописа и увођењу посебних мјера за постизање равноправности полова, као и подршку раду координационих тијела успостављених за праћење важећих стратегија и политика. АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС и ГЦ ФБиХ пружали су подршку надлежним институцијама и координисали реализацију важећих стратегија, акционих планова, те увођење посебних акција у подручја критична за унапређење положаја жена и равноправности полова.

У протеклом периоду највећи допринос системском увођењу равноправности полова у приоритетне области друштвеног дјеловања постигнут је кроз реализацију ФИГАП II програма, чиме су обезбијеђена значајна средства за финансирање ГАП БиХ за период 2018-2022. године укључујући подршку надлежним институционалним као и ванинституционалним партнерима. У том процесу кључну улогу имају АРП БиХ, МЉПИ БиХ, ГЦ ФБиХ и ГЦ РС, те механизми сарадње између ових институција и других институција на свим нивоима власти у БиХ, као и невладиног сектора. У току је процес израде ФИГАП III програма, те обезбјеђивања донаторских средства за финансирање наредног ГАП БиХ за период 2023-2027. године, укључујући подршку институционалним и ванинституционалним партнерима.

Процјена стања

У оквиру реализације ГАП-а БиХ ГИМ непрекидно пружају стручну и консултативну подршку институционалним и ванинституционалним партнерима у реализацији програма и пројеката, који имају за циљ увођење принципа равноправности полова. Тема равноправности полова уврштена је у редовне програме обука који се за различите циљне групе спроводе на нивоу БиХ и ентитета.

У складу са циљевима ГАП-а БиХ, као и на основу обавезе која проистиче из ЗоРП БиХ, заживјела је пракса доношења интерних аката (одлука, смјерница, препорука) о увођењу конкретних мјера за постизање равноправности полова у надлежним институцијама. Тако је област равноправности полова интегрисана у Програм обука Агенције за државну службу БиХ за новозапослене државне службенике. Поред тога, 2020. године, Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине (ВСТС БиХ) усвојио је Стратегију за унапређење равноправности полова у правосуђу БиХ, на темељу које све правосудне институције у БиХ треба да донесу властите акционе планове.

МБ БиХ је донијело Одлуку о формирању КО МБ БиХ, којом су дефинисане активности овог министарства у вези с примјеном ЗоРП БиХ, односно ГАП БиХ. МС БиХ је потом израдило Пословник о раду Координационог одбора МБ БиХ, те План рада с циљем унапређења капацитета за увођење принципа равноправности полова у рад министарства, укључујући усклађивање политика, закона и других прописа.

На основу Водича за превенцију узнемиравања на основу пола и сексуалног узнемиравања у институцијама Босне и Херцеговине, 64 институције са нивоа БиХ донијеле су одлуке о нултој толеранцији за сексуално узнемиравање и именовале савјетнике/це за превенцију дискриминације по основу пола, сексуалног узнемиравања и узнемиравања на основу пола.

У складу са циљевима и приоритетним областима из ГАП-а БиХ, гендер механизми непрекидно подржавају процес увођења родно одговорног буџетирања (РОБ) у буџетски систем у БиХ, што представља важан инструмент, али и практичну мјеру којом се промовише и унапређује равноправност полова. Основни циљ који се жели постићи поменутих мјерама је да примјена стандарда за равноправност полова постане дио редовних програма и буџета институција. Тако је нови Нацрт закона о буџету институција Босне и Херцеговине и међународних обавеза Босне и Херцеговине из 2021. године предвидио да су буџетски корисници код којих су планирани текући грантови и трансфери дужни обавезати крајње кориснике текућих грантова и трансфера да укључе родни аспект

приликом распореда средства, као и приликом извјештавања о намјенском утрошку средстава. Ситуација у погледу издвајања буџетских средстава надлежних институција БиХ за финансирање активности на промоцији и постизању равноправности полова није битно промијењена. Институције и даље не издвајају посебна средства за финансирање ових активности, нити су се стекли услови за системско увођење и примјену родно-одговорног буџетирања. Стога се, као што је већ поменуто, ГИМ значајно ослањају на међународну подршку и улажу напоре у изналажење додатних донаторских средстава.

ГЦ ФБиХ је израдио Анализу правног оквира и приједлог мјера за укључивање принципа равноправности полова и принципа родноодговорног буџетирања у процес запошљавања и обуке државних службеника/ца. Министарство финансија (МФТ) ФБиХ је израдило Смјернице за укључивање принципа равноправности полова (*gender mainstreaming*) и родно одговорног буџетирања у процес планирања, додјеле и праћења утицаја грантова (нпр. додатни бодови се додјељују за кориснице грант средстава из ресора пољопривреде и предузетништва, те је уведена мјера стимулације послодаваца за запошљавање жена жртава насиља у породици). У сарадњи са ВСТС БиХ унапријеђен је механизам прикупљања и обраде статистичких података о насиљу по основу пола и насиљу у породици за подручје ФБиХ.

Усвојено је 6 кантоналних гендер акционих планова. Ови планови анализирају стање равноправности полова у кантону у везаних за ГАП БиХ, те утврђују активности које су контекстуализоване за кантонални ниво власти и утврђују механизме координација. ГЦ ФБиХ пружа пуну техничку подршку кантоналним владама у процесу израде те потпомаже унапређење капацитета КО успостављених за спровођење активности из КГАП-ова.

ГЦ РС је кроз програм ФИГАП II, а у сарадњи са Агенцијом за државну управу (АДУ) РС, утврдио приоритете у планирању програма обуке и нових модула за равноправност полова државних службеника и административних радника након новог Закона о државним службеницима и административним радницима, а принцип равноправности полова уводи се као обавеза редовног усавршавања. Такође се планира увођење специјалистичке обуке за судије и јавне тужиоце и које ће постати редован дио плана и програма Центра за едукацију судија и тужилаца (ЦЕСТ) РС, што представља велики напредак у институционализацији равноправности полова у судској пракси.

Мјере

Основни циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је да **примјена стандарда за равноправност полова постане дио редовних програма и буџета институција, те успостављање стварног партнерства између институција и НВО.**

- II.5.1. Основне и напредне обуке државних службеника о концепту равноправности полова и обавезама према домаћим и међународним нормативно-правним стандардима за равноправност полова, и друге обуке о примјени ових стандарда према потребама циљних група.
- II.5.2. Координација и подршка институцијама у доношењу програма мјера за увођење и примјену стандарда за равноправност полова, укључујући и увођење родно одговорног буџетирања при планирању и извршењу буџета.
- II.5.3. Успостављање других видова формалне и неформалне сарадње са институцијама власти у свим секторима и на свим нивоима у циљу размјене информација, планирања и провођења заједничких програма и активности, учешћа (по позиву) на конференцијама, округлим столовима, јавним расправама, едукативним и промотивним догађајима.
- II.5.4. Додјела средстава, стручна подршка и праћење провођења пројеката институционалних и ванституционалних партнера (невладиних и других организација цивилног друштва) на свим нивоима организације власти, који се финансирају из донаторских средстава (Финансијски инструмент за спровођење ГАП-а и остали).

Носиоци одговорности: АРП БиХ МЈПИ, ГЦ ФБиХ, ГЦ РС.

Рок реализације: 2023-2027. године

III. СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3: Успостављање и јачање сарадње и партнерства

Увод

Будући да је остваривање равноправности полова заједнички циљ који се тиче друштва у цјелини, успостављање и развој сарадње је кључна стратегија за ефективно промовисање и постизање резултата у области равноправности полова. Институционални механизми за равноправност полова непрекидно раде на успостављању и јачању формалних и неформалних видова сарадње са другим институцијама на свим нивоима организације власти, невладиним и другим организацијама цивилног друштва, академским и истраживачким заједницама, социјалним партнерима и другим релевантним друштвеним чиниоцима, укључујући и ширу сарадњу на регионалном и међународном нивоу.

Сарадња са партнерима одвија се кроз мултисекторски приступ, зависно од надлежности и приоритета, некада на иницијативу АРП БиХ МЉПИ и ГЦ РС и, некада у виду заједничких активности, на иницијативу институционалних или ванинституционалних партнера и међународних организација. Овим се обезбјеђује партиципативни приступ и учешће свих, размјена искустава и добрих пракси, што даје нови квалитет раду на спровођењу политика и стратегија усмјерених на унапређење равноправности полова.

У претходном периоду дошло је до јачања регионалне сарадње са заинтересованим ГИМ регије, као и сарадње са међународним организацијама. Организације цивилног друштва, социјални партнери и академска заједница су кључни партнери у реализацији програма, пројеката и активности на унапређењу равноправности полова.

Приоритетне области у оквиру стратешког циља 3:

III.1. Сарадња на регионалном и међународном нивоу

Увод

Босна и Херцеговина је покренула регионалну сарадњу у области равноправности полова потписивањем Регионалне декларације о сарадњи ГИМ Западног Балкана 2005. године, која је 2013. године проширена и на земље Медитерана (земље Сјеверне Африке). Позивајући се на Регионалну декларацију потписана је, у јулу 2014. године, Заједничка изјава о сарадњи институционалних механизма за равноправност полова земаља Западног Балкана.

Регионална сарадња је важан аспект рада АРП БиХ МЉПИ, те БиХ кроз постојеће институционалне механизме и даље наставља да игра значајну улогу у подручју регионалне сарадње. На тај начин се одржава континуитет размјене информација између представника/ца законодавне, извршне власти и независних органа у БиХ и земљама регије кроз размјену добрих пракси, стручних и финансијских ресурса.

Сарадња са међународним организацијама, као што су шведска SIDA, аустријска АДА, швајцарски СДЦ, Амбасада Краљевине Норвешке у БиХ, УН WOMEN, УНДП, Популацијски фонд УН-а (УНФПА), Међународна организација за миграције (ИОМ), ЕУПМ, НАТО, ОЕБС и друге, остварена је кроз реализацију заједничких програма, пројеката и активности прилагођених потребама и приоритетима институционалних механизма за равноправност полова. Самим тим, остварена сарадња представља директну подршку реализацији ГАП БиХ, као и секторских стратегија и акционих планова.

Процјена стања

Интензивирана је сарадња са релевантним институционалним актерима равноправности полова на регионалном нивоу у реализацији заједничких активности. Сарадња се развијала кроз бројне регионалне и међународне догађаје, на којима су уједно промовисане добре праксе БиХ на увођењу и

примјени међународних стандарда за равноправност полова у различитим областима, посебно кроз имплементацију УНСЦР 1325 „Жене, мир и безбједност“ и Конвенције Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (Истанбулске конвенције).

У периоду 2018–2022. године одржавали су се регионални састанци и конференције, а на њихову фреквенцију знатно је утицала и пандемија узрокована *COVID-19*. Успостављен је Регионални координациони одбор за родна питања с циљем размјене информација и добрих пракси. АРП БиХ МЉПИ је била суорганизатор регионалних конференција и форума на тему спречавања и заштите насиља по основу пола, унапређењу институционалног одговора за прикупљање података о насиљу над женама и спречавању фемцида као и реализацији УНСЦР 1325 и питању равноправности полова у склопу политика и праксе које се баве питањима миграције и азила.

Непрекидно се унапређује сарадња са међународним организацијама у реализацији заједничких иницијатива и активности, првенствено ИПА пројеката у којима су ГИМ партнери, те осталих донаторских пројеката у којим су ГИМ реализатори. У свим међународним пројектима у којима учествују, АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС и ГЦ ФБиХ улажу се напори за успостављањем координације међу интервенцијама, како би се допринијело остваривању стратешких циљева ГАП БИХ те избјегло преклапање активности. АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС и ГЦ ФБиХ сарађују са међународним организацијама, као што су УН *WOMEN*, ОЕБС, СЕ, УНДП, *SIDA* и друге у реализацији заједничких иницијатива и активности.

У оквиру Међународног покрета „Генерација за равноправност“, Регионални КО је израдио заједничке препоруке које се односе на превенцију и заштиту од сексуалног узнемиравања, а које су дјелом уврштене у документ за лобирање Акционе коалиције против родно заснованог насиља у оквиру покрета Генерација за равноправност.

Поред тога, АРП БиХ МЉПИ, у сарадњи са УН *WOMEN*, координише Међународном гендер групом (*IWGE*) коју чине представници амбасада и међународних организација, који раде на питањима равноправности полова. АРП БиХ МЉПИ учествује у Управном одбору Пројекта *Horizontal Facility* за Западни Балкан и Турску 2019-2022. године, који је иницијатива сарадње ЕУ и СЕ с циљем усклађивања са стандардима Савјета Европе и правним тековинама Европске уније у оквиру процеса проширења.

Тим АРП БиХ МЉПИ је у 2021. години реализовао ЦАФ пројекат (Заједнички оквир процјене) у организацији Регионалне школе за јавну управу (РеСПА). Заједнички оквир процјене (ЦАФ) је модел за самопроцјену у оквиру управљања укупним квалитетом. ЦАФ има за циљ да служи као помоћ организацијама јавног сектора за унапређење њиховог рада. Осмишљен је за употребу у свим подручјима јавног сектора, а примјењив је на државном, федералном, регионалном или локалном нивоу. Један од важних резултата у протеклом периоду је ЦАФ пројекат (Заједнички оквир процјене) у организацији Регионалне школе за јавну управу (РеСПА).

Поред тога, ЦИК БиХ је чланица *WEM International - Жене у изборним тијелима – International*⁵⁵, а ово тијело, основано од стране изборних тијела у цијелом свијету има за циљ уравнотежену заступљеност жена и мушкараца на свим нивоима тијела за реализацију избора, а посебно на водећим позицијама.

Кроз учешће на округлим столовима, семинарима, вебинарима, онлајн конференцијама, дискусијама и панелима те пројектима, ГЦ ФБиХ је остварио сарадњу са многим организацијама цивилног друштва а посебно путем успостављених мрежа као што су Женска мрежа, Сигурна мрежа, Мрежа мира, удружења лица са инвалидитетом, Мрежа жена Ромкиња и друге. Средствима ФИГАП II програма, пружена је подршка за преко 150 организација цивилног друштва чиме је додатно ојачана сарадња са овим организацијама. Сарадња са међународним организацијама се спроводи кроз подршку на пројектима ФИГАП, ГЕФ, те унапређење приступа мултисекторским услугама за жртве насиља по основу пола на кантоналном и општинском нивоу са УН *WOMEN* и јачање институционалних механизма за превенцију, поступање и заштиту у случајевима насиља у породици са *USAID* као и кроз учешће у пројектном одбору пројекта „Жене у изборима у БиХ“ са УНДП.

⁵⁵ Women in electoral management - International <http://wem.international>

Кроз учешће на он-лине састанцима, конференцијама, међународним и регионалним догађајима, ГЦ РС је остварио сарадњу о ефикасним политикама и мјерама на тржишту рада у Босни и Херцеговини (УНДП БиХ), са представницима УН WOMEN и Економског института. ГЦ РС редовно учествује на регионалним конференцијама које се тичу родно одговорног буџетирања, те је учествовао у припреми Извјештаја о реализацији Европског акта о малим и средњим предузећима (СБА) у Републици Српској, посебно у димензији која се односи на предузетништво жена и предузетничко учење. ГЦ РС је остварио сарадњу кроз пројекат „*Design thinking for female entrepreneurs in Bosnia-Herzegovina*“ са и-платформом, Швајцарска, те је укључен у пројекат и обуке УНДП БиХ ИДА - Инклузивна декарбонизација.

Мјере

Циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **даље унапређење регионалне и међународне сарадње и координације у реализацији програма, пројеката и активности на унапређењу равноправности полова.**

III.1.1. Јачање сарадње институционалних механизма за равноправност полова на регионалном нивоу, укључујући развијање регионалних политика и програма за унапређење равноправности полова, као и међусобну размјену искустава и најбољих пракси кроз организовање регионалних састанака, конференција и студијских посјета.

III.1.2. Сарадња са међународним организацијама кроз размјену информација и координацију донаторске помоћи, планирање и спровођење заједничких програма, пројеката и активности, учешће (по позиву) на конференцијама, округлим столовима, едукативним и промотивним догађајима

Носиоци одговорности: АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ, ГЦ РС.

Рок реализације: 2023-2027. године

III.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва, социјалним партнерима, академском заједницом

Увод

ГИМ уско сарађују са представницима/цама цивилног друштва, социјалним партнерима и академском заједницом у остваривању равноправности полова у БиХ. Улажу су значајни напори у циљу унапређења сарадње са невладиним и другим организацијама цивилног друштва. Ова сарадња посебно се интензивира на спровођењу активности из области насиља у породици, безбједности, здравља, образовања, родно осјетљивог буџетирања и друго, у складу са приоритетима ГАП-а БИХ и секторских стратегија и акционих планова. Партнерство се дијелом јача кроз реализацију пројеката коју подржава ФИГАП II програм, те кроз потписивање меморандума о разумијевању, као и споразума о сарадњи са НВО.

Процјена стања

Одржива и конструктивна сарадња се наставља кроз редовне полугодишње консултативне састанке са око 30 НВО које су у непрекидној комуникацији са АРП БиХ МЉПИ, ГЦ РС, ГЦ ФБиХ и другим институцијама. На основу дефинисаних добрих пракси и изазова, те приједлога за њихово рјешење, АРП БиХ МЉПИ је израдила Приједлог акционог плана за јачање сарадње НВО у БиХ са институционалним и ванинституционалним партнерима. Дефинисане су активности, носиоци одговорности као и оквирни приједлог рокова који зависе од расположивог времена и ресурса АРП БиХ МЉПИ и НВО.

АРС БиХ МЉПИ и Женска мрежа БиХ су у октобру 2020. године потписале Споразум о сарадњи на заштити и промоцији равноправности полова, а АРП БиХ МЉПИ учествује у раду низа пројеката унутар којих се потписују протоколи с организацијама и фондацијама које раде на промовисању и заштити равноправности полова. Истовремено, ВСТС БиХ непрекидно успоставља сарадњу с релевантним државним институцијама, невладиним и међународним организацијама, свјестан значаја њихове улоге у развоју друштва, те чињенице да наведене организације представљају глас рањивих група које заступају, а у сврху планирања и реализације активности којима ће се унаприједити положај рањивих група у контакту с правосуђем.

ГЦ РС сарађује непрекидно са ванинституционалним партнерима и НВО за унапређење стања равноправности полова у Републици Српској, путем редовне комуникације, састанака и консултација како би се припремили и реализовали пројекти, ЛГАП и унаприједила сарадња са невладиним сектором и локалним заједницама. ГЦ РС је потписао меморандуме о сарадњи са Институтом за популацију и развој ИПД БиХ, те с НВО „Нешто више“. Пројекти се баве заштитом од насиља по основу пола, док се у оквиру другог даје подршка јачању унутрашњих капацитета локалних самоуправа за промоцију и залагању за женска права у 10 локалних заједница Републике Српске са посебним фокусом на жене из рањивих група. ГЦ РС је интензивирао рад на унапређењу положаја жена Ромкиња и жена жртава рата. Поред тога, ГЦ РС је имао редовну комуникацију и састанке са представницима академске заједнице. Посебна комуникација је остварена са Факултетом политичких наука Универзитета у Бањој Луци, те ће се у наредној фази приступити изради наставног плана и програма о равноправности полова за први циклус студија Факултета политичких наука. Такође, у сарадњи са Управом за полицијско образовање МУП-а Републике Српске, извршено је пилотирање претходно израђеног Модула за рад са жртвама родно заснованог насиља, те ће се у наредном периоду интензивирати активности на уврштавању Модула у наставни план и програм Управе. ГЦ РС је остварио сарадњу са организацијом и-дијаспора која је подржала реализацију пројекта „Креативним размишљањем до предузетништва жена у РС“.

ГЦ ФБиХ остварује сарадњу са многим организацијама цивилног друштва, а посебно путем успостављених мрежа као што су Женска мрежа, Сигурна мрежа, Мрежа мира, удружења лица са инвалидитетом, Мрежа жена Ромкиња и др. Средствима ФИГАП II програма, УН Women, USAID, УНДП путем директних и индиректних споразума пружена је подршка за преко 150 организација цивилног друштва. Овом подршком додатно је ојачана сарадња са овим организацијама те су остварени бројни резултати који су утврђени Гендер акционим планом БиХ.

Мјере

Циљ који се жели постићи предвиђеним мјерама је **унапређење сарадње и успостављање стварног партнерства са невладиним и другим организацијама цивилног друштва.**

III.2.1. Јачање сарадње са НВО, планирање и спровођење заједничких пројеката и активности, учешће (по позиву) на конференцијама, округлим столовима, јавним расправама, едукативним и промотивним догађајима.

III.2.2. Унапређење редовне формалне и неформалне сарадње са другим организацијама цивилног друштва, укључујући медијске организације, социјалне partnere, истраживачке и академске институције, професионалне организације и специфичне интересне групе ради подизања нивоа свијести о равноправности полова.

Носиоци одговорности: АРП БиХ МЉПИ, ГЦ ФБиХ, ГЦ РС, организације цивилног друштва, социјални партнери, академска заједница.

Рок реализације: 2023-2027. године